

Peeter Timusk, Pärnu, Pärna 10.

Töö on hästi tehtud. On näha, et autor
on probleemi riihitud hõlpsalt
kvaliteetseks seaduse koostamiseks
koostanud teaduslike riigikohalike
teadlaste abiga. Töö väärilisus
17.11.1934.
M. Kadak

E. V.

TARTU ÜHIVAS
DIREKTORAAT

28 märts. 1939

№ 443

TARTU

lhk.

1. peatükk. Töendamise üldseaduse
mõiste. Töendamise vajadus. Töenda-
mise subjektid ja objektid. Kohtu tegevus
töendite kogumisel. Töendite liigid ja nende
definiitsioonid..... 3 - 10

2. peatükk. Kirjalikkude töendid
ja nende liigitamine. 7928.

Kirjalikkude töendite mõiste. Dokumenti kohta
käivad teooriad Dokument kehtiva seaduse järele.
Dokumendi olulised osad. V.Senati seletusi doku-
mentide mõiste kohta. Kirjalikkude töendite liigi-
tamine: käsundus- ja teatedokumendid, formaalsed-
ja mitteformaalsed dokumendid, avalikkud- ja
kodused dokumendid, algupärandid ja ärakirjad,
sundtäitedokumendid ..... 10 - 15

3. peatükk. Kirjalikkude töendite
esitamine kohtule.
Kohtu ja poolte tegevus töendite kogumisel. Töen-
dite esitamise aeg. T. Grünthal'i ja J. Vender'i
seisukohad töendite esitamise aja kohta. Doku-
mentide esitamise alg- ja lõppmoment. Dokumenti-
de kohtule esitamise vorm. Dokumentide eel-
kindlustamine. Dokumentide väljanõudmise kord
vastaspoolelt, kolmandalt isikult ja ametasu-
tustest ..... 15 - 31

4. peatükk. Kirjalikkude töendite
hindamine ja tõendusjõud
kohtus.
Hindamine teoorias: formaalne, vaba ja loogiline
süsteem. Hindamine kehtiva seaduse järele. Töen-
dite hindamine üldkohtutes ja jaoskonnakohtuni-
ku juures. Kassatsioonimenetluse osa töendite
hindamisel. V.Senati seletusi. Kirjalikkude doku-
mentide tõendusjõud: kodustel ja avalikkudel akti-
del. Riigikohtu seletusi. Dokumentide tõendusjõud
TKS. eelnõu järele. Algupärandid ja ärakirjad.
Erisätted välisdokumentide ja äriraamatute
kohta..... 31 - 48

5. peatükk. Kirjalikkude töendite
kontrollimine.

"Üldsätteid. Ekspertiis. Paikline ülevaatus. Kontrollimise erisätteid: aktide võrdlemine originaal või teiste aktidega ja akti entsuse kindlaks tegemine. Kahtlus akti entsuse kohta ja võltsimisvaidlus. Erinevusi jaoskonnakohtuniku juures võltsimisvaidluse menetluses.....

lnk.

ainu 49 -66

Töö koostamisel kasutatud teosed.

1. A. Piip "Rahvusvaheline õigus" 1936.a. retensionis
2. J.M. Tjutrjumov "Grazdanskij protsess" 1927.a.
3. J.M. Tjutrjumov "Ustav grazdanskago sudoproisvodstva". ne koomentaaridega. I ja II köide 1923.a. V. väljaanne.
4. Juriidiline ajakiri "Õigus" 1933.a. ja 1936.a. aasta- ja käigud.
5. Riigikontu otsused.

*G. Uje lojeksuna õigusteadus
eem lantle.*

1. peatükk. T ö e n d a m i s e s t ü l d s e .

Kirjalikud tõendid moodustavad tsiviilprotsessis ainult ühe osa tõendeist ja kõik, mis on öeldud tõendite kohta üldse, kehtib ka kirjalikkude tõendite kohta. Vastavalt TKS. § 1 kuulub iga vaidlus tsiviil õiguse üle lahendamisele kohtuasutustes. Sellest võime järeldada, et keegi ei tohi maksma panna oma õigust omavoliliselt, väljaarvatud mõned üksikud seaduses ettenähtud juhud, näit. BES. § 683 lubab valdust kaitsta oma abiga, kui seda saadakse teha värsketel jälgedel, samuti on BES. ettenähtud peatamisõigus (ius retentionis § 2282).

Kohus lahendab tsiviiltüli oma otsusega, mis on loogiline järeldus juriidilistest normidest ja asjasse puutuvaist faktidest. Põhiseaduse § 4 määrab, et keegi ei või vabandada end seaduse mittetundmisega, seega kohus peab tundma seadust ex officio, et aga kohtul on võimatu teada kõike fakte, seepärast vastavalt TKS. § 366 hageja peab tõendama oma hagi. Kostja, kes vaidleb vastu hageja taotlustele, peab omalt poolt tõendama oma vastuvaidlusi ja TKS. § 339 kohaselt kohtuotsus peab põhjenema kohtuistungil poolte poolt esitatud tõendele.

Seda protsessijate tegevust, mille eesmärgiks on veenda kohut (judici fit probatio) nende väidete ja avaldiste tõelisuses, nimetakse tõendamiseks, tõenduseks aga vahendeid, mille varal tõendus toimub, kutsutakse tõenditeks (instrumenta, Beweismittel).¹⁾

Antud definitsioonist võime järeldada: 1) et tõendeid

1) T.Grünthal "Märkmed TKS.eelnõu kohta" "Õigus" Nr Nr 1, 2, 3, 5 - 1933.a. lk. 193.

võivad ettetuua ainult protsessijad või nende volinikud, kuna kohus TKS. § 367 põhjal ise tõendeid ei kogu. Erandina on ainult kolmanda isiku õigus tõendeid esitada, kui kostja räägib ilmselt tema kahjuks. Samuti on jaoskonnakohtu menetluses võimalik koguda asja sisusse mittepuutuvaid teatisi sama kohtu teistest asjadest (TKS. § 82), kui see on vajalik asja selgitamiseks, millist põhimõtet kordab ka TKS. eelnõu § 207.

2) et tõendamine peab sündima asjaomasele kohtule, s.t. kohtule, kes on õigustatud asja arutama (judici fit probatio), 3) tõendamise siht on veenda kohut poolte avaldiste ja väidete tõelisuses. Poolte väited ja avaldused jutustavad kohtule neist asjaoludest, mis on nende õiguse aluseks, millest nad tulevad oma õigusi, sest iga õigus, iga juriidiline suhe tekib, muundub ja kaob juriidiliste faktide või olmade läbi, seega poolte ülesandeks on tõendada kohtule nende faktide olemasolu, millest nad tulevad oma õigust. Teatud liiki fakte pole aga vaja tõendada. Nende hulka kuuluvad üldtuntud faktid, väieldamatud faktid, seaduse poolt eeldatud faktid ja ebaolulised faktid. "Üldtuntud faktidena mõeldakse fakte, mis on kõigile teada, või mis peaksid olema kõigile teada. Prof. Tjutrjumovi arvates vahet tena üldtuntud ja teiste faktide vahel seaduse definitsiooniga on raske ja see oleneb kohtu suvast, mida pidada üldtuntud faktideks. Kohtul on õigus vastavalt konkreetsele asjaoludele määrata, millised faktid on üldtuntud.¹⁾

"Üldtuntud faktide hulka tuleb lugeda ka fakte, mis on teada ainult kitsamale ringkonnale, näiteks Eesti oludes on palju fakte, mis on teada kõigile või suuremale enamusele Eesti elavaile inimesile, kuna välismaalased ei tea neid. Samuti võivad mõne linna elanikele paljud faktid näida üldtuntuina selle linna elust, kuid väljaspool ei teata sellest midagi. Kohalik konus võib arvestada aga neid üldtuntud fakteks, ise-

1) J. Tjutrjumov "Graždanskiĵ protsess" lnh. 281.

ärانىs kui mõlemad pooled on samast kohast pärit. Samuti võib lugeda üldtuntuks fakti, mis on teada ainult teatud elukutse inimestele, näiteks kaupmeestele juhul, kui kaubandusasja arutatakse kaubanduslikus kohtus, milliseid kohtuid kavatakse Eestis sisseseada TKS. eelnõu kohaselt.¹⁾ "Üldtuntud faktide hulka kuuluvad ka juriidilised normid, sest põhiseaduse § 4 järele keegi ei või enda vabandada seaduse mitte-teadmiseaga. Kohtult nõutakse, et ta kohaldaks ka välismaa seadust ja tava õigust tüliküsimuse lahendamisel, kuid selle tundmine pole sunduslik."²⁾ Juhul, kui kohus ei tunne välismaa õigust, siis ta võib TKS. § 709 korras seda välisministeeriumi kaudu välisriigist järele pärida. Samuti võib Vene Senati seletusel pool tõendada akti mittevastavust välismaa seadusega.³⁾ Tavaõiguse olemasolu võidakس tõendada, kui see pole teada kohtule, poole poolt vastavalt TKS. §§ 10¹ ja 10² endiste kohtuotsustega, analoogilisis asjus ja vastavate asutuste poolt väljaantud teadetega. "Üldtuntud faktide hulka ei või arvata kuulujuttudega selgitatud fakte ja neid fakte eraõigussuhete kohta, mis said kohtule teatavaks eraviisil."⁴⁾ Samuti ei ole vaja tõendada vaieldamatuid fakte, s.o. fakte, mis on tunnustatud vastaspoole poolt või mille vastu ta pole vaielnud hageja taotlustele vastust andes.⁵⁾ Kui vastaspool ei vasta üldse mingil viisil hageja väidetele, siis kohtul pole õigus lugeda asjaolusid vaieldamatuiks, vaid ta peab asja otsustama esitatud tõenduste põhjal (TKS. §§ 718 ja 722).

Ei vaja tõendust ka faktid, mida eeldatakse seadusejõul, teiste faktide olemasolul, niinimetatud presumptsioonid (praesumptiones). Presumptsioonid jagunevad oma juriidilise jõu poolest kahte liiki: praesumptiones iuris ja praesumptiones

1) T.Grünthal op.cit. lk. 58)

2) A.Piip "Rahvusvaheline õigus" lmk.421.

3) V.Senati otsus 70/1780.

4) Tjutrjumov op.cit.lk 281.

5) V.Senati otsus 73/384.

iuris et de iure. Esimesel juhul võidi eeldatud fakti lükata ümber vastupidist tõendades, näiteks valdus loetakse heausuliseks, kuni pole tõendatud vastupidist jne., kuna teisel juhul pole vastupidine fakti tõendamine lubatud, näiteks alaealiste poolt sõlmitud tehingute kehtimatus, mida on sõlmitud eelkostja nõudolekuta jne.. Samuti presumeeritakse ka kohtuotsust täit jõudu omavaks.

4) Pole vaja tõendada ebaolulisi fakte, kuna asjaolud, mis on kõrvalised asjale, ei oma tähtsust kohtuotsuse tegemisel ja kohus peab ex officio kõrvaldama asja arutamisel tõendeid vastavalt TKS. §§ 81 ja 366, kuna muidu veniks asja lahendamine.¹⁾

Tõendeid esitab kohtule see, kellel lasub tõendamise kohustus (onus probandi). Vene Senat seletas onus probandi kohta, et § 366 tuleb mõista selles mõttes, et nageja oma hagi õigustamiseks peab tõendama nende sündmuste olemasolu, millest tuleb tema suhe kostjaga antud hagi suhtes. Siis edasi seletab Senat, et tõendamise kohustus, kas juhtus teatud sündmus või mitte, lasub sellel, kes seda kinnitab, aga mitte sellel, kes seda eitab.²⁾

Protsessi algusel on raske määrata kindlaks poolte poolt esitatavate tõendite korda, nagu nõudsid omal ajal mõned saksa seaduseandlused, ning seetõttu on uuemad protsessi seadustikud sellest loobunud.³⁾

Tõendite esitamise kohuse ebaõiglane jaotus kohtu poolt on kassatsioonipõhjuseks,⁴⁾ väljaarvatud järgmised juhud: 1) kui kohus oma suva piirides määrab kindlaks asjaolud, mille tõendamisel on toimunud see eksitus, või teiseks, kui otsus on põhjendatud veel teistele asjaoludele, mis on küllaldased sel-

1) Tjutrjumov op.cit.lnk.283.
2) V.Senati otsus 907/94, 95/46.
3) Tjutrjumov op.cit. lmk. 287.
4) V.Senati otsus 99/9.

leks järelduseks, millele jõudis kohus.¹⁾

Vaadeldes onus probandi jaotust poolte vahel leiame, et poolte poolt esitatud tõendeid võib kasutada ka teine pool (TKS. § 478) vastavalt tõendite ühtivuse printsiibile. Olgu veel tähendatud, et kostja võib piirduda lihtsa eitamisega, kui hageja pole esitanud tõendeid oma väidete kinnitamiseks. Kui hageja on esitanud oma väidete kinnitamiseks tõendeid, siis ka kostja on kohustatud oma väidete tõenduseks seda sama tegema.

Kohtu õigused tõendite vastuvõtmisel on võrdlemisi piiratud. Kohus ei tohi TKS. § 367 kohaselt koguda ise tõendeid, vaid peab rajama oma otsuse poolte poolt esitatud tõendele. Vastavalt TKS. § 366¹ ja 81¹ kohus kõrvaldab läbivaatamiselt tõendi, mis pole lubatud seadusega või, kui asjaolud, mis vajavad tõendamist, on küllaldaselt juba selgitatud, või kui tõend on esitatud ebaolulise asjaolu tõenduseks. Samuti on kohtunikul vastavalt §§ 82¹ ja 368 õigus juhtida poolte tähelepanu sellele, et asjaolude kohta, mis on olulised asja lahendamisel, pole antud tõendeid, määrates tähtsajad tõendite esitamiseks. Jaoskonnakohtunikul on õigus nõuda pooltelt tõendite esitamist nende asjaolude kohta, millele nad oma seletuses tähendasid otseselt neile viitamata. Vastavalt TKS. §§ 366² ja 369 juhul, kui tõendite kontrollimisel tekib takistus, mis võivad kesta määramatu aeg, siis pole palvel kohus võib määrata tähtsaja, mille kestel takistus peab olema kõrvaldatud, vastasel korral antakse asjale edaspidine käik ilma eeltähendatud tõendita. Samuti on kohtul õigus poolte viitel tõendile, mis vajab kontrollimist, teha määrus selle kohta, millal, mil viisil, kelle kaudu ja kus kohas peab teostuma tõendite kontrollimine.

Kohus veendub poolte avaldiste ja väidete tõelisuses kahel viisil: 1) isikliku tajumisega, nagu paiklik ülevaatus

1) V. Senati otsus 80/276, 79/63.

ja üldse asitöendite otsene uurimine ja 2) kõrvaliste isikute avaldiste põhjal, osalt ka poolte eneste seletuste ja õigeksvõtu põhjal. Vastavalt sellele jagunevad töendid asjalisteks ja isikulisteks. Isikulised töendid jagunevad suulisteks ja kirjalikkudeks.¹⁾

Tjutrjumov jaotab töendeid järgmistesse üksikutesse liikidesse: 1) asitöend, 2) paiklik ülevaatus, 3) kirjalikud töendid, 4) õigeksvõtt, 5) vanne, 6) tunnistajate seletused, 7) naaberisikute seletused ja 8) ekspertide arvamus.²⁾ Kehtiva TKS. koostajad pidasid töendeiks selle sõna täpses mõttes ainult osa isikulisi töendeid öeldes, et töendite hulka kuuluvad ainult tunnistajate seletused, kirjalikud töendid ja lihtne või vandealune õigeksvõtt, kuigi paljud teadlased heidavad välja töendite hulgast isegi õigeksvõtu väites, et õigeksvõtt ainult vabastab vastaspoole töendite esitamise kohustusest ja selle tõttu nimetavad seda kohtuotsuse surrogaadiks. Kuid kui teisest küljest vaadelda töendeid selle sõna laimas mõttes, siis selle mõiste alla mahuvad kõik vahendid, millega kohut võib veenda vaieldava sündmuse tõelisuses, kuigi see ei allu ühelegi seaduses ettenähtud töendite liigile.³⁾ Ülaltoodavast võime järeldada, et seaduse koostajad ei pidanud töendite liikide loetelu seaduses purgivaks. Kehtiv TKS. süstematiseerides töendeid, ei maini oma üldkohtumenetlust käsitavas raamatus töendeina ekspertiisi, paikliku ülevaatus ja asitöendeid. Paiklik ülevaatus ja ekspertiis on asetatud töendite kontrolli peatükki, kuna asitöendid on otseselt üldse mainimata. Põhjustuseks on öeldud seletuskirjas (I osa lk.327 ja 328), et isiklikul ülevaatusel tõde ilmneb kohtule vahenditult, vabastatuna kõigist vahendavaist organeist, mis püüavad teda veenda.⁴⁾

Ekspertiis täiendab kohtuniku arusaamist, temas pole mingit

1) Vaskovski "Utšebnik graž. protsessa" lmk. 329.

2) Tjutrjumov op.cit. lmk. 304.

3) Objasnit. sap. 1863 a., I osa lmk. 251 ja 252.

4) Objasnit. sap. 1863 a., I osa, lmk. 327 ja 328.

sündmust ega asjaolu, mida võiks nimetada tõendiks. Ekspertiis on arutlus, loogiline järeldus tuntud faktidest tundmatuile, asjaoludest, milles pole kahtlust selle kohta, mida peab tõendatama. Kuid sellega ei leppinud täiesti juriidiline kirjandus ning Vaskovski sõnastades seda, ütles, et vaatlus kohtu poolt ja ekspertiis omaval kahesugust tähendust. Eelkõige pooled võivad nõuda ekspertiisi ja vaatluse teostamist faktiliste asjaolude kindlaks tegemiseks, näiteks korteri niiskuse, kauba rikete jne. kindlaks tegemisel. Sel juhul nad on tõendusvahendid. Kuid peale selle kohus võib tarvitada ekspertiisi ja ülevaatust asjaolude kindlaks tegemiseks, mille üle pole vaidlusi poolte vahel, kuid mis pole täitsa selged kohtule. Viimasel juhul need omavad tõendite kontrollimisviiside tähenduse.

Anname kõikide tõendite definitsiooni, et neid paremini eraldada kirjalikest tõendeist. 1) Õigeksvõtt on selline poolte seletus protsessis, millega ta kinnitab juriidiliste suhete või asjaolu tõelikkust, mis on vastaspoole õiguse allikas.¹⁾ 2) Vanne on tõendiks siis, kui pooled lepivad kokku, et üks pool kinnitab oma seletusi vandega ja sellega on vaieldav asjaolu tõendatud ning muud tõendust pole enam vaja. Kuna vanne eeldab poolte kokkulepet, siis pole vande andmist asjaotsustamisel Eesti Vabariigi ajal veel ette tulnud.²⁾ 3) Tunnistajate seletusena mõeldakse kõrvalise isiku seletust asjaomasele kohtule asjaolude kohta vaieldavas küsimuses, mida ta on tajunud isiklikult. Ka kirjalikult antud tunnistus asjaolude kohta mõnesugustel põhjustel, nagu tõendite kindlustamisel antud suuline seletus loetakse tunnistaja seletuseks, aga mitte kirjalikuks dokumendiks. 4) Ekspertideks nimetatakse selliseid kõrvalisi isikuid, kes aitavad kohtul uurida asja faktilist külge, andes oma seletusi niisuguste tõendite kohta.

1) V. Senati otsus 96/18.

2) T. Grünthal op. cit. lhk. 202.

mille vaatlemine või hindamine nõuab erilisi teaduslikke, tehnilisi või majanduslisi teadmisi.¹⁾ Vane tunnistaja ja eksperdi vahel on selles, et tunnistaja jutustab meile möödunud ilma igasuguste arvamuste ja järelduste tegemata, kuna ekspert jälgib asja praegust olukorda, andes kohtule seletusi selle kohta. Naaberisikud on eriliik tunnistajaid, kes on valitud poolte kokkuleppel või liisu läbi seaduses eriti mainitud juhtumite tõendamiseks, näiteks kinnisvara piiride, valduse, kestvuse jne. ja kohaliku tava olemasolu tõendamiseks (TKS. § 412 ja Senati otsus nr 42-1888.a.). 5) Asitõendi all mõeldakse eset, mille vaatlemisel kohus võib veenduda poolte poolt esitatud asjaolude õigsuses. 6) Paiklik ülevaatus on selline tõendite liik, kus kohus või üksik kohtunik sõidab koha peale vaatlema asja, mida on raske või võimatu tuua kohtusse.

2. peatükk. Kirjalikud tõendid ja nende liigitamine.

Kirjalikkude tõendite mõiste on tihedas seoses dokumendi mõistega. Vastavalt TKS. § 339 sõnastusele, peab olema kohtuotsus rajatud dokumentidele, teistele kirjalikudele aktidele ja ka suulistele seletustele. Samuti loeme TKS. § 440, et pool võib nõuda vastaspoolelt dokumendi esitamist, millele on viide teises dokumendis, mis on tema poolt esitatud. Sellest nähtub, et seadus sarnastab dokumendi ja kirjaliku tõendi mõistet.

Dokumendi mõistet käsitavad mitu teooriat. Esimese teooria järele dokument on iga kehaline ese, millega võib tõendada juriidilise suhte tekkimist, muundumist ja kustumist. Teise teooria järele dokument on selline kehaline ese, millel kirjamärkidega on tõendatud õiguste ja kohustuste tekkimine, muundumine või lõppemine.

---

1) Tjutrjumov op.cit.lhk.385.

Kolmanda teooria kohaselt dokument on iga paber või mõni muu ese, millele harilikult kirjutatakse (pergament, vana-tahvel, papiirus) ja millel kirjamärkidega on tõendatud juriidiliste suhete tekkimine, muundumine või kustumine.

Esimene teooria ei rahulda meid, kuna ta on liiga lai, siia mõiste alla kuuluksid ka asitõendid. Kuna aga seaduses mõeldakse kirjalike tõendeid dokumentidena, siis pole esimene definitsioon kohaldatav.

Teise teooria järele kuuluksid dokumentide hulka ka piiritulbad, kuna ka neil asuvad kirjamärgid, kuid ka need ei võiks kuuluda seaduse mõttes dokumentide liiki. Seadus (TKS. § 438) loeb kuuluvaks kirjalikkude tõendite hulka kõik tsiviil seaduses mainitud akte ja pääle selle veel kõiki muid pabereid. Seega peaks olma õigeim kolmas teooria, mille kohaselt kirjalik tõend on paber, mis on varustatud kirjamärkidega õiguste ja kohustuste tõendamiseks.

Ülaltoodud definitsioonist järgneb: 1) et dokument peab olema kirjutusmaterjalist, milleks on harilikult paber, 2) dokument peab sisaldama kirjamärkidega avaldatud asjasse puutuvaid teateid. Pole oluline dokumendi kuju ega kirjamärgid, mis peavad olema aga arusaadavad.

Senati seletusel võidakse arvestada iga dokumenti tõendina tema vormist, nimest ja kujust hoolimata.¹⁾ Kuna kirjalikud tõendid kuuluvad isikuliste tõendite hulka, siis peab neist nähtuma ka koostaja isik, kes avaldab tahet või teatab midagi. Seda võidakse tajuda isiku allkirjast või tema käekirjast. Juhtumil, kui on tegemist käsundusdokumendiga, mille sihiks on juriidiliste suhete tekitamine, muutmine või tõpetamine isikute vahel, siis peab olema kindlasti aktiiv isiku või tema voliniku allkiri. Teatedokumentide puhul jätkub mõnel juhul käekirjast, kuna need dokumendid ei oma peasihiks juriidiliste

1) V. Senati otsus 95/74.

suhete kirjeldamist ning seetõttu koostatakse suvaliselt. Tuleks veel tähendada, et kirjutusmasinal kirjutatud allkirjajata kiri, samuti teadmatult poolt trükitud lendleht ei saaks lugeda mingit juhul kirjalikuks tõendiks, kuna ajalene artikkelid võiks arvata kirjalikuks tõendiks, sest tema sisu eest vastutavad toimetaja ja väljaandjad.

Selgitades kirjalikkude tõendite mõistet, vene senat osalt laiendas ja osalt kitsendas seda protsessuaalses mõttes. Tema seletusel kuuluvad kirjalikkude tõendite hulka ka läbikriipsutatud dokumendid ja ka pliiatsiga kirjutatud dokumendid. Sellest nähtub, et Senati arvates polnud tähtis dokumendi vormi ega kuju, kui sellest on võimalik mõista dokumendi sisu. Kirjalikkude tõendite hulka kuuluvad ka telegrammid, kuid kui isiku allkiri pole tõestatud telegraafiasutise poolt selle vastuvõtmisel ja saatjana tähendatud isik sellele vastuvaidleb, siis seda ei loeta dokumendiks. Senati seletusel ei ole kirjalikuks tõendiks kõrvaliste isiku kirjalikud seletused millegi fakti kohta, mida ta pealt nägi ja see ei oma ka väljaspool kohut antud tunnistuse tähendust. Kuid senat arvas kirjalikkude tõendite hulka ametnikkude poolt nende pädevuse piirides väljaantud tõendusid, samuti ka kirjalikke seletusi, mis on väljaantud isikute poolt, kes on seisnud juriidilistes suhetes ühe või mõlema poolega, oma isiklikust tegevusest või asjaoludest, millega ta oli vahenditult seoses, näit. ühe poole voliniku kirjalik seletus, kinnisvara valdaja kirjalik seletus tüüsi sama kinnisvara rentnikkude vahel, testament tõendusena selle kohta, et pärandaja tunnustas oma võlga kolmandale isikule dokumendid, millega tõendatakse kriminaal asjades antud seletusi.¹⁾

Mis puutub plaanidesse, joonistustesse j.n.e., siis ka neid

1) V. senati otsused 69/1022, 77/87, 1907/89, 75/120, 80/60, 78/197, 79/126, 95/74, 79/192.

võib lugeda kirjalikkude töendite hulka, kuna on raske eraldada illustratsiooni raamatu tekstist. Kui plaan või joonis on tentud asjaomase isiku poolt ja on kinnitatud ka allkirjaga, siis pole kahtlust, et seda võib dokumendiks pidada, kuna plaanel, jooniseil leiduvad tinti selgitavad sõnalised tekstid. Heliplaadid, firmad j.n.e. tuleksid lugeda aga asitöendite hulka, kuna neid on võimalik ainult eriliste vahenditega valmistada ja ilmutada. Fotosid j.n.e. on võimalik retuseerimisega moonutada.

Kirjalikke töendeid jaotatakse mitmet viisi. Oma sisu järgi jaotatakse dokumente käsundus- ja teatedokumentideks selle järgi, kas dokumendi aineks on juriidiliste suhete tekitamine, muutmise või lõpetamine, näiteks lepingud, testamendid j.n.e., või dokumendi sihiks pole ülalnimetatud, vaid need on koostatud teise eesmärgiga, nagu kirjad, päevikud jne.

Edasi jaotatakse dokumente formaalseteks ja mitteformaalseteks vastavalt sellele, kas seadus on teinud kohustuslikuks teatud elementide olemasolu aktis või mitte. On iseenesest mõistetav, et ka mitte formaalne dokument peab omama teatud vormi elemente, et olla kehtiv. Aktist peab selguma, kes on asja osaline, millise eseme kohta käivad õigustused ja kohustused ja muud akti individualiseerivad asjaolud. Kuid formaalsel dokumendil peavad olema peale ülalmainitud vormi elementide veel täiendavad vormi elemendid, milliste puudumine hävitab akti tõendusjõu formaalse aktina ja seda hinnatakse kohtus, kui mitte formaalset akti.

Vormielemendid on olulised ja ebaolulised. Ebaoluliste vormielementide puudumisel loetakse dokument siiski vormiliseks. Näiteks vekslis juures veksliseaduse § 76 kohaselt loetakse vekslis maksukohaks, kui ka maksja elukohaks vekslis koostamise koht. Nii pole maksukoha puudumine vekslisil oluline vormine ja tema puudumisel ei kaota veksel vormilise dokumendi iseloomu.

Olulist tähtsust omab tsiviilprotsessis aktide jaotus avalikkudeks ja kodusteks aktideks. Avalikkudeks aktideks loetakse akte, mis on avaliku võimu organite poolt nende kompetentsi piirides ja seaduslikus korras koostatud või tõestatud. Kõik teised aktid loetakse kodusteks aktideks.

Lühemalt - kõik aktid, mis pole avalikud aktid, on kodused aktid. Nende hulka kuuluvad ka avalikud aktid, mis mõne vormivea pärast ei oma täit tõendusjõudu. Neid akte arvestatakse siis koduste dokumentidena.

Samuti võib veel jaotada akte algupärandeiks ja ära kirjadeks, kuna TKS. §§ 263 ja 264 kohaselt pooled võivad esitada dokumentide asemel ka nende ära kirju, mis on tõestatud, kas nende enda või seatud korras mõne ametisiku poolt. Vastaspoole nõudel aga tuleb esitada entne dokument, kui pole tõendatud, et dokument on kadunud või ta kättesaamine on täiesti võimatu (TKS. § 441). Kuid seatud korras tõestatud ära kiri on akti sisu tõenduseks, kui ainult ei avaldata kahtlust tema täpsuses või entsuses ning ta võetakse vastu akti enese asemel, peale nende juhtumite, millal seadus sõnaselgelt nõuab originaalse dokumendi esitamist (TKS. § 463).

Lõpuks võib akti jaotada ka selle järele, kas nende järgi on võimalik sundtäitmine või mitte. Sundtäite aktid on loetletud jaoskonnakohtuniku menetlust käsitlevate TKS. § 161^{1-24.} Selliste aktide hulka kuuluvad kinnistus, notariaalsed ja notariaalkorras koostatud aktid (Not.sead. §§ 146, 147), raha maksmise (mitte ainult laenu, vaid üldse kohustus maksta raha kreditoorile ükskõik, mis alusel) või asjade või muu vallasvara väljaandmise kohta, kui neis aktides sisalduv kohustus pole seatud seosesse säärasest tingimusest, mille täitmist peab veel tõendama. 2) Notariaalkorras sõlmitud või tõestatud kinnisvara üürilepingud üürniku või rentniku kohustuse suhtes vabastada või tagasianda üüritud kinnisvara üüritähtaja möödumisel ja üüriraha maksmise suhtes. 3) protesteeritud vekslid

või tshekid. 4) erikorras tõestatud kokkulepped tööliste, teenijate või nende perekonnaliikmete õnnetute juhtumite puhul, tasu maksmise kohta, 5) kontus sõlmitud sobingud, millega kostja võtab omale ühekülgse kohustuse maksta raha, anda tagasi asi või vallasvara, või anda tagasi üürilepingu tähtaja möödumisel kinnisvara, 6) riigi ja omavalitsuste hangete alal, samuti riigimaade kasutamisele andmise ja võõrandamise alal antud krediitasutiste vastutuskirjad, 7) notariaalselt tõestatud väljavõtted kiriku või koguduse liikmemaksu raamatust, mis seatud korra järele peetud, maksta olevate liikmerahade suhtes, 8) tööliste palgaraamatud neil saada oleva töötasu ja viivituseraha suhtes, 9) meremeeste lepingkirjad - munsterrollid neil saada olevate summade suhtes.

Sundtäite aktidele on antud õigustatud seisund teiste aktide suhtes, kuna käibe huvides osutub vajalikuks nimetatud aktides sisalduvate kohustuste kiire ja täpne täitmine. Neid aktid väljaandes, isikud teavad isegi, et nemad oma peale võtavad raskemaid kohustusi, kui harilikude aktide järele, sest nende eesõigustatud aktide vastu töenduste toomine on raskendatud.

3.peatükk. Kirjalikkude töendite esitamise kontule.

Vastavalt TKS. § 366 peavad töendeid esitama kohtule pooled. TKS. § 367 kohaselt kohus ei või mingil juhul koguda ise töendeid, vaid rajab oma otsused poolte poolt esitatud töendele. Seda seisukoha arvustab T.Grünthal leides, et kohtu initsiatiivi oleks vaja suurendada.

Senati seletusel ei loeta TKS. § 367 rikkumiseks 1) kui kohus poole viitel toetub teisest kohtu menetlusest võetud tunnistusele, 2) juhul, kui kohtu teine aste hülgas poole

palve menetluse peatamiseks kuni teise asja otsustamiseni. Siis ta võib juhul, kui ta arutab asju ühel istungil, tarvitada töendeid mõlema asja otsustamisel. Samuti ei loeta TKS. § 367 rikkumist oluliseks, kui see ei mõjunud asja otsustamisele, kui see viga on parandatud järgnevas menetluses, näiteks kohtu poolt kogutud töendid esitab pool apellatsioonistmes.¹⁾ Juhul, kui tehinguga on rikutud üldriiklikud huvid, kohus on kohustatud koguma töendeid selle kohta (otsus Nr 21-1907). Sama on kehtiv ka abielu asjade lahendamisel vastavalt TKS. § 1356⁹.

Mis muutub töendite esitamise ajasse, siis tuleks selle kohta märkida järgmist. Vene Senat seletas oma otsuses, toetudes TKS. § 331, et uusi töendeid võidakse esitada poolte poolt kogu tsiviilmenetluse kestel, nii esimeses, kui ka apellatsioonistmes, kuid kassatsioonistmes uute töendite esitamine oli keelatud (otsus Nr. 10-1886). Seega pole pooltel õigus esitada uusi töendeid ajaliseltsillegiga piiratud, mistõttu pooltele on antud täieline vabadus aeglustada kohtu menetlust oma suva järelle. Olgugi, et need panded olid kõigile selged, ei reformitud vene ajal tsiviilprotsessi selles suhtes, kuna arvati, et töendite vastuvõtmise aja piiramine teatud momendiga raskendaks materjaalse töö kindlaks tegemist ja on seetõttu kahjulik, kuna sellega langeksid välja töendid, mis esitatud peale kindlaks määratud momenti. Et aga vältida töendite tahtlikult hilise esitamise halba tagajärgi, pandi vene ajal 1914. a. kehtima uued TKS. §§ 330¹, 331¹ ja 776¹. Neist paragrahvidest esimene pani pooltele kohustuse esitada hiljemalt esimesel kohtuistungil kõik asjaolud, millele põhjenevad nende taotlused või vaided ja esitama kõiki nende valduses olevaid töendeid või viitama neile töendele, mida nad ei saa esitada.

---

1) v. senati otsused 81/122, 77/386, 85/86, 80/82.

TKS. § 331¹, sanktsioneerides eelmiste paragrahvide sätteid, määrab, et juhul, kui pool esitab uusi tõendeid peale TKS. § 330¹ määratud tähtaega või pärast TKS. § 331 korras määratud asja edasilükkamist, mida ta oleks võinud esitada õigel ajal, siis kohus, kui ta tunnustab, et säärase mitte õigeaegse tõendite esitamise tõttu on tekkinud tema süül asja otsustamisel viivitus, võib vastaspoole palvel mõista välja süüdlaselt teatud rahasumma vastaspoole kasuks, kuid mitte suuremal määral, kui kohtu ja asjaajamise kulude summa.

TKS. § 776¹ kohaselt, kui Kohtukoda tunnustab, et ringkonnakohtu otsus on tühistatud seetõttu, et apellaator ei esitanud ringkonnakohtus kõiki tõendeid, mis tal oli võimalik esitada esimeses astmes, siis Kohtukoda vastaspoole palvel võib temalt võtta õiguse apellatsioonikulude tagasisaamiseks.

Nii näeme, et kohtu õigused tahtlikult tõendite esitamise asja pikendada viivitaja karistamiseks on õige väikesed. Ta peab enne tegema kindlaks poole süü asja venitamises, mis on tihhti raske kindlaks teha, ja ainult sel juhul võib ta teda vastaspoole palvel karistada. Ka teises astmes võib kohaldada TKS. § 331¹, nimelt kui TKS. § 776¹ ei saa mõnel põhjusel rakendada, kuna see sanktsioneerib ainult apellaatori tegevust. Need sätted pole aga suutnud kaotada tsiviilprotsessi venimist tõendite liiga hilise esitamise tõttu. Sellepärast on need sätted leidnud suurt arvustust. T. Grünthali arvates kaitsevahendid tõendite liig hilise esitamise vastu kehtivas tsiviilprotsessis on liiga kohmakad ja ei taha märki. TKS. § 366¹ lubab kohtul küll keelduda uusi tõendeid vastuvõtmast, kuid ainult siis, kui asjaolud, mille kohta need tõendid on ülesantud, on tähtsusetud või juba küllalt selgitatud või kui tõend pole lubatud seaduse järele. Pahausklik pool oskab alati ettekäandeks tuua tähtsaid asjaolusid, mille tõendamist ta palub lubada, kuid mis osutuvad pärast-

poole täiesti põhjendamatuiks. 1931.a. esitas TKS.eestindamise ja ümbertöötamise komisjon oma eelnõu, mille paragrahv 185 määrab, et kui tõendite ebaõigeaegne esitamine on toimunud venitamise eesmärgil või raske hooletuse tõttu kostja poolt ja see nõuab kohtuistungil edasilükkamist, siis kohus võib keelduda uusi tõendeid vastuvõtmast. Selles paragrahvis soovitab T.Grünthal asendada sõna "kostja" sõnaga "protsessija", kuna ka hagejad venitavad mõnikord sihilikult protsessi.¹⁾

Teistsugust arvamist uute tõendite kahes kohtuastmes esitamise võimaluse kohta avaldab TKS. 1931.a. eelnõu väljatöötamise komisjoni liige Vender, kes väidab, et kuigi kehtiv seadus ei sisalda täpseid ja otseseid eeskirju uute tõendite teises astmes esitamise keelu kohta, siiski, kui pidada silmas, et TKS. § 11 järele kuuluvad kõik tsiviil asjad sisuliselt läbivaatamisele kahes kohtuastmes, et TKS. § 330¹ järele on pooled kohustatud esitama hiljemalt esimesel asja sisulisel võistlusel kõik asjaolud, millele põhjenevad nende nõudmised ja vastuväited ning esitama kõik neil olemas olevad tõendid või viitama tõendeile, mida nad ei saa kohe esitada, et TKS. § 768 räägib ainult poolte suulistest seletustest teises astmes, et TKS. § 745 p.2 kirjutab ette apellaatorile tähendada apellatsioonikaebuses täpselt asjaolud või seaduse normid, milledega vääratakse esimese astme kohtu otsuse õigsus, siis peab neid tegema järgmised loogilised järeldused: 1) kehtiv seadus ei anna mitte ainult õigust protsessijaile esitada esimese astme kohtule kõiki neil olevaid andmeid ja tõendeid, vaid nõuab nende esitamist ja kohustab selleks protsessijaid. 2) seetõttu on arusaadav ka see asjaolu, et seaduses puudub igasugune jälg uute tõendite ja väidete esitamise õiguse kohta teise astme kohtuis. 3) seetõttu ei saa vastava keelu puudumisest sead-

1) T.Grünthal op.cit.lhk.17,125 ja 126.

dusest järeldada poolte õigust uute tõendite esitamiseks teises kohtuastmes, nagu seda on teinud Vene Senat, sest säärane järeldus oleks vastolus protsessi seaduse konstruktsiooniga ja vaimuga, 4) seepärast pole asjatu TKS. § 745 p.2 apellaatorile pealepandud kohustus, uutest tõenditest ja väiteist kõnelemata, ümberlükata esimese astme kohtuotsuse õigsus ainult "asjaolude või seadusega", kusjuures ei või kahtlust olla selle kohta, et "asjaolude" all tuleb mõista kõike seda vaidlusmaterjali - faktilist ja juriidilist, mis sisaldub esimese astme kohtu toimetuses ja mis seetõttu oli esimese astme kohtu kasutuses otsuse tegemisel.

Sellest järgneb, et esiteks TKS. mõtte kohaselt seisab teise astme kohtu ülesanne ainult esimese astme kohtu otsuse kontrollimises ja sugugi mitte poolte kõigi juriidiliste ja faktiliste suhete rekonstrueerimises ja et etteheited, nagu lubaks seadus pooltele piiramatult uusi tõendeid ja uusi asjaolusid ettetuaa kuni otsuse tegemiseni, ei leia alust selles seaduses.¹⁾

J.Vender'i väidete puhul oleks tähendada, et TKS. § 11 on määratud kindlaks vaid see reegel, et kohtu asju tuleb arutada sisuliselt ainult kahes kohtuastmes, kuna komandas kohtu astmes sisuline asja arutamine ei ole lubatud. Selle paragrahviga pole kindlaks määratud asja sisulise asutamise ulatus mõlemis kohtu astmes. J.Vender'i arvates tuleb mõista asjaolude all TKS. § 745 p.2 mõttes kogu vaidlusmaterjali nii faktilist, kui ka juriidilist, mis sisaldub esimese astme kohtu toimetuses ja mis seetõttu oli esimese astme kohtu käsitluses otsuse tegemisel. Sellest nähtub, et ta peab "asjaoludeks" ainult tõendatud fakte, kuna termin "vaidlusmaterjal" peaks olema mõeldud nii esitatud tõendite kui ka faktide kohta, kuna seaduses pole aga kuskil öeldud, nagu

1) J.Vender "Vastuväited T.Grünthal'ile kehtiva TKS.kaitseks".
Õigus Nr 3-1933.a. lhk.135,136.

oleks "asjaolude" all mõeldud tõendatud fakte. Paistab, et kitsendav seletus on alusega ja esitatud "asjaolu" all tuleb mõista lihtsalt fakti. Seepärast polegi asjatult väljajäänud seadusest tõendite esitamise keeld teises kohtu astmes. Samuti jätab J.Vender tähendanud TKS. § 776¹, milles sisaldub karistus apellaatorile, kes võitnud protsessi tõendite liigilise esitamise vastu. Sellest kõigest võime järeldada, et peaks olema lubatud uute tõendite esitamine ka teises kohtu astmes.

Peale võimaluse igal ajal asja sisulise arutuse kestel esitada uusi tõendeid, on kehtivas tsiviilprotsessis antud pooltele õigus paluda mitmel juhul asja arutamise edasilükkamist uute tõendite esitamiseks. Näiteks TKS. § 331 põhjal võib kohus teise poole palvel asja arutamise edasilükata kui kohtu istungil üks pool esitab uusi tõendeid või asjaolusid. Kostja võib peale selle paluda asja edasilükkamist, kui ta on kutsutud kohtusse TKS. §§ 299 ja 300¹ märgitud kiirendatud korras ja ei saanud aja lühiduse pärast muretseda vajalikke tõendeid. Samuti on ka kohtuhagi puhul, kui kostja ei saanud vastamiseks koguda aja lühiduse tõttu tõendeid, siis ta võib paluda asja edasilükkamist tõendite kogumiseks vastuhagi tõenduseks. Samuti vastavalt TKS. § 342 võidakse kohtuistungil asja arutamine edasilükata vastaspoole palvel juhul, kui esitatakse vastuhagi. Tõendite, eriti kirjalikkude tõendite, esitamise algmomendiks võib olla juba hagipalve esitamine. TKS. § 263 kohaselt võidakse koos hagipalvega esitada kas originaaldokumente, milledele paluja põhjendab oma hagi või nende asemel dokumentide ära kirju või väljavõtteid ja samuti ka volinikele antud volikirju ja võõrkeelsete dokumentide tõlkeid. Vastaspoole jaoks peab olema juurdelisatud hagipalve ära kiri ja kõikide juurdelisatud paberite ära kirjad, mis on tõestatud nageja allkirjaga. Jaoskonnakohtuniku menetlusel TKS. § 52¹ kohaselt tulevad hagipalve juurde lisada vastaspoole jaoks ära kirjad ainult siis.

kui vastaspooleks on riigi või omavalitsuse asutis. Kui kostjaid on mitu, siis tuleb ära kirju juurdelisada kostjate arvu järele. kusjuures peab kinnipidama alljärgnevaist TKS. § 264 sätetest: 1) nagipalves või erilisas peavad olema märgitud, millised dokumendid või lisad koos palvega esitatakse, 2) originaaldokumentide asemel on hagejal õigus esitada nende ära kirju, mis on tõestatud seatud viisil või hageja enda poolt, 3) kogukate dokumentide asemel, nagu äri- raamatud, registrid j.n.e., lubatakse esitada väljavõtteid neist osadest, millele on rajatud hageja õigus, 4) pool, kel pole võimalik mingisuguse takistuse tõttu esitada ei originaalseid dokumente, ega ka nende ära kirju, peab jutustama hagepalves lühidalt nende sisu ja selgitama takistusi, mikss neid dokumente ei saa esitada. Arakirju vastaspoole jaoks võib Senati seletusel lisada juurde ka hiljemini, kuid kui seda ei tenta, siis lükatakse nagipalve tagasi. samuti võib vastavalt TKS. §§ 315 ja 316 vastuseletuse juurde lisada dokumente vastavalt nagipalve lisade kohta käivatele reegleile.

Tõendite esitamise lõppmomentiks võib olla aeg, millal kohus lõpetab suulise võistluse TKS. § 338 korras, leides, et asi on küllaldaselt selgitatud. Riigikohus seletas, et hoiukorra menetluses võib vastavalt TKS. § 2064 ettenähtud korral esitada uusi tõendeid ja õiguste ülesandmisi ka siis, kui kohus on mõnesugustel põhjustel otsuse väljakuulutamise lükanud edasi. selle vaheaja kestel, enne otsuse tegemist, võib veel esitada uusi tõendeid ja õiguste ülesandmisi. Tähtis on, et õiguste ülesandmine toimuks momentini, millal kohtu otsus pole veel tehtud.¹⁾

Et võimalik oleks kohtule esitada tõendeid, selleks on kehtiv seadus näinud ette ka tõendite eelkindlustamise. Olgugi et seaduse täpse sõnastuse järele on tõendite eelkindlusta-

1) Riigikohtu tsiv.osak.otsus nr 720-1930.a.

mine võimalik ainult siis, kui on vaja ülekuulata tunnis-
tajaid ja eksperte või korraldada paiklik ülevaatus, siiski
peab arvama, et ka kirjalikke tõendeid võib eelkindlustada.
Näiteks, kui hagejal on kindlasti teada, et dokumendi omanik
kavatseb reisida välismaale või tahab nävitada dokumendi,
millel põhjenevad hageja õigused. Kirjalikkude tõendite
eelkindlustamine toimuks siis analoogiliselt teiste tõendite
eelkindlustamisega. vastavalt meil kehtivale seadusele, mil-
le järele kõik tõendite eelkindlustamise palved alluvad
jaoskonnakohtunikule (TKS. § 82⁴). Isikud, kellel on põhjust
karta, et tunnistajate ülekuulamine, paiklik järelvaatus või
ekspertide arvamus ärakuulamine muutuks pärastpoole või-
matuks või oluliselt raskendatuks, võivad paluda tõendite
eelkindlustamist (TKS. § 82²). Kohtul on õigus otsustada
selle üle, kas tõendite kaotamineku hädaohu on tõesti olemas
ja kohtu otsus selles küsimuses ei allu kassatsiooni kohtu
kontrollile.¹⁾

Tõendite eelkindlustamine võetakse ette üldiste reeglite
kohaselt ja peale selle kiiresti, s.t. väljaspool järjekorda.
Kohus ei või kontrollida, kas antud tõend võib olla antud
fakti tõenduseks. Näiteks, kohus ei või keelduda tunnistajate
ülekuulamisest fakti kohta, mille suhtes seadusega on lubatud
ainult kirjalik tõend.²⁾

Tõendite kindlustamise palveid lubatakse esitada nii asja
arutamise ajal, kui ka enne hagi esitamist TKS. § 82³ ja 82⁴
kohaselt. Tõendite kindlustamise palved, mis on avaldatud enne
hagi esitamist, alluvad sellele jaoskonnakohtunikule, kelle
jaoskonnas asub paikliku järelvaatuse ese või kelle jaoskon-
nas elavad tunnistajad või eksperdid. Palved aga, mis on esi-
tatud peale hagi esitamist, lahendatakse jaoskonnakohtuniku
poolt, kelle juures arutatakse asja sisuliselt. Viimasel juhul

1) V. Senati otsus 67/91.

2) Holmsten "Učebnik rusk. gražd. sudopr." lmk. 211.

aga võidakse seda liiki palveid esitada ka jaoskonnakohtunikule. kelle jaoskonnas asetsevad töendid, kui töendite kindlustamine ei kannata viivitust. TKS. § 82⁵ kohaselt töendite kindlustamise palve peab sisaldama: 1) vastaspoole nime ja perekonnanime, 2) asjaolude äratähendamise, mille kindlustuseks tenakse viide töendele ja põhjendus, miks pool palub nende kindlustamist. Vastavalt TKS. § 82⁶ töendite kindlustamise palvet võib juhtumeil, mis ei kannata viivitust, lahendada jaoskonnakohtunik ka vastaspoolt väljakutsumata. Töendite kindlustamise lubamise määrusele ei saa kaevata edasi, kuid Senati seletusel on võimalik kaevata kohtu määrusele, millega jäetakse tähelepanemata eelkindlustamise palve.¹⁾ TKS. § 82⁷ kohaselt töendite eelkindlustamisel peetakse kinni TKS. üldisest sätetest paikliku ülevaatuse, tunnistajate ja ekspertide ülekuulamise kohta. Osavõtmisele menetlusest kutsutakse nii paluja, kui ka vastaspool. TKS. § 82⁸ kohaselt töendite kindlustus, juhul kui paluja ei nimeta vastaspoole nime, on lubatud ainult sel juhtumil, kui poolel on võimatu nimetada vastaspoole nime. TKS. § 82⁹ kohaselt töendite kindlustamise palve rahuldamine ei otsusta ette nende lubatavust ja töendusjõudu asjas, mille jaoks paluja palus ettevõtta töendite kindlustamist. Poolkeda ei kutsutud töendite kindlustamise menetluse juurde või kes ei saanud kätte kutset, võib osutada hagi menetluse juures töendite kindlustamisel toimunud kõrvalekaldumistele seaduslikus korras.

Töendite esitamine ripub ära pooltest enestest ja seaduse poolt ei nõuta, et sellele esitamisele eelneks erilise kohtumääruse tegemine. Seaduses sisaldub ainult säte, et viitel töendele, mis nõuavad kontrollimist, kohus teeks määruse, millisel viisil, kelle läbi, millal ja kus peab teostatama töendite kontrollimine (TKS. § 369). Muud erilist vormi ei nõuta

1) V. Senati otsus 95/9.

töendite esitamiseks seaduse järele.¹⁾

Senati seletusel seadus ei nõua erilise määruse tegemist poolte töendite kontrollimise palve kohta ehk selle palvele hüljamise kohta, kuid sisulises otsuses tuleb äramärkida la palve hüljamise põhjused. Erimäärust töendite kontrollimise kohta määratakse siis, kui kontrollimine teostatakse teisel kohtu istungil.²⁾

Sellele erimäärusele ei võida kaevata lahus apellatsioonikaebusest (TKS. § 783), kuid kohus võib Senati seletuselle poolt tühistada või muuta seda. Näiteks, juhul kui vastaspooleavate poolt esitatakse uued töendid, mis kõrvaldavad tunnistajate ülekuulamise võimalust või vääravad nende hädavajalikkust.³⁾

Kuna vajalikud dokumendid ei asetse tihti poole valduses, vaid mõnikord tihti teiste isikute käes, siis on vaja seaduses korraldada dokumentide väljanõudmist nende valdajate käest, sest ilma selleta oleks protsessijal võimatu mitmelgi juhul oma õigust säilitada.

Muravjovi komisjoni arvates on iga dokument kahe või mitme isiku ühine omandus kõigil neil juhtumel, kui ta on koostatud nende ühistes huvides, tekitab nende vahel mingisuguse õigussuhte või kui ta on töendiks nendes poolta oma kanda võetud õiguste ja kohustuste suhtes. Ja Venetsiiviilseadustikus, mis on BES. tühikute puhul mõnel juhul on kehtiv ka Eestis, öeldakse, et erakirjad on kirja kirjutaja ja kirja saaja ühisomandus. Dokumendid võivad olla, kui need ei ole poole käes, kas vastaspoole, ametasutise või kolmandate isikute valduses, kes ei võta asjast osa. Vastavalt ülalöeldule eristatakse kolme dokumentide väljanõudmise juhust: 1) dokumentide väljanõudmine vastaspoolelt, 2) dokumentide väljanõudmise liike vastaspoolelt on kolm: esimene liik on kirjeldatud TKS. § 439, teine TKS. § 440

1) Tjutrjumov op.cit. lmk. 297.

2) V. Senati otsus 72/802.

3) V. Senati otsus 71/506.

4) Muravjovi kom. seletuskiri lmk. 215. ja 216.

ja kolmas TKS. § 442. TKS. § 439 kohaselt omab iga pool õiguse vastaspoolelt nõuda, et vastaspool esitaks kohtu kantseleisse isiklikuks vaatlemiseks neid dokumente, millele ta põhjendab oma õigused. Muravjovi komisjoni arvates seda paragrahvi tegelikus elus ei kohaldata, kuna tal puudub sanktsioon ja sellepärast soovitas seda paragrahvi tulevikus seadusest väljajätta.

TKS. § 440 kohaselt pool võib taotleda vastaspoolelt niisuguse dokumendi esitamist, millele on viide vastaspoole poolt esitatud dokumendis ja milline dokument käib asja vaieldavate asjaolude kohta. Issačenko arvates ¹⁾ selle palve otsustamine kohtu poolt ei olene sellest, kelle õigust kindlustatakse nõuetava aktiga, vaid ainult sellest, kas nõuetav dokument kuulub asjaolude juurde või mitte ja sellepärast kohtu otsus selles küsimuses ei allu kassatsiooni kohtu kontrollile. Kui kohus on arvamisel, et nõuetav dokument ei kuulu vaieldavate oluliste asjaolude juurde või ei oma tõendusjõudu, siis kohus peab lükkama tagasi selle palve. Pool võib nõuda originaalse dokumendi väljaandmist, kui ei ole tõendatud, et originaalne akt on kadunud või et tema kättesaamine on täiesti võimatu (TKS. § 441). Võimatu on näiteks saada kätte optandil oma perekonnaseisutunnistust, mis asub Nõukogude Venemaal, kuna kiriklikud perekonnaseisu raamatud võivad olla kadunud revolutsiooni keerises.

Kolmas säte TKS. § 442 määrab, et iga pool on kohustatud vastaspoole nõudel esitama kohtule oma juures leiduvaid dokumente, kui need käivad vaieldavate asjaolude kohta. Senati otsuse kohaselt peab TKS. §§ 200¹⁾ ja 200³⁾ ettenähtud maksu dokumentidelt tasuma see pool, kes pidi vastaspoole palvel need dokumendid esitama kohtule, aga mitte see pool, kes nõudis nende esitamist. ²⁾

1) V.L. Issačenko "Graždanskij protsess", II k. lmk. 400-402.
2) V. Senati otsus 1913/77.

TKS. § 443 määrab kindlaks poole palve vormi nõudes, et pool peab täpselt kirjeldama nõutavat dokumenti ja seletama, mispärast ta eeldab, et dokument on vastaspoole käes.

TKS. § 444 kohaselt, kui pool ei eita, et tema käes on nõuetav dokument, kuid siiski keeldub seda esitamast kohtule, siis võib kohus lugeda tõendatuks asjaolud, mille kinnituseks tenti viide sellele dokumendile. Selles paragrahvis on väljendatud sanktsioon eelnevaile paragrahvele. Kui pool keeldub esitamast kohtule nõutavat dokumenti, siis teeb ta seda harilikult sellepärast, et dokumendis leiduvad teated asjaolude kohta on temale kahjulikud. Seetõttu ongi mõistetav, et dokumendi mitteesitamise korraks on ettenähtud nii vali sanktsioon. Seaduseandja eeldab, et dokumendi esitamise puhul need asjaolud, mille kinnitamiseks oli palutud esitada dokumenti, leiaksid kinnitust selle dokumendi esitamisel. Samuti on kohtul õigus lugeda tõendatuks asjaolud, kui pool kaotas dokumendi ja kohus veendub, et dokument tõesti oli olemas ja asus poole juures. Kui pool väidab, et dokument on temalt riisutud, siis kohtul pole õigust igal juhul kohaldada TKS. § 444, vaid kohus peab uurima, kas poole avaldus vastab tõele.¹⁾

Dokumente peab väljaandma seepärast, et kergendada kohtu tööd õigusmõistmisel, seega kuulub ülaltähendatud kohustus avalikõiguslike kohustuste hulka ja seetõttu on ka mõistetav, miks seadusega on pandud kohustus dokumente väljaanda mitte ainult pooltele, vaid ka ametiasutistele ja kolmandatele isikutele.²⁾

Vastavalt TKS. § 445, ükskõik millise poole palvel, kolmandad asjast mitte osavõtavad isikud on kohustatud esitama kohtule nende juures olevaid dokumente, mis kuuluvad asja juurde.

1) V. Senati otsused 76/12 ja 95.

2) Vaškovski "Kurs grazdanskago protsessu" lnh. 633-635.

originaalina või ära kirjana, väljaarvatud nende erakirjad ja äri raamatud neil juhtumitel, kui see pole lubatud seadusega. Kirjavahetust kõrvalise isikuga võidakse neilt väljanõuda ainult juhtumitel, kui nad võtsid osa asjast äriteenijana, komisjonäärina, maaklerina või vahendajana lepingu sõlmimise juures.

TKS. 1931. a. eelnõu § 266, olles võtnud sõnasõnalt üle Muravjovi komisjoni eelnõu § 299, piirab veelgi enam kolmandalt isikult dokumentide esitamise nõudmise võimalusi, määrates, et kolmandad isikud peavad esitama kohtule dokumente, millel on asja kohta vahenditu tähtsus, kui need dokumendid kuuluvad protsessijale või kui need on koostatud protsessijate ja mainitud kolmandate isikute ühistes huvides või moodustavad kirjavahetuse, mida protsessijad on pidanud nende isikutega, kui äriteenijatega, komisjonääridega, maakleritega või vahemeestega lepingu sõlmimisel ja kui see leping esineb vaidlusesemena poolte vahel. Selle eeskirja alla ei käi äri raamatud, mida ei või nõuda peale seaduses ettenähtud juhtumite. Uues redaktsioonis on tähtsustatud sätteid, mis käivad dokumentide kohta, mida võidakse nõuda kolmandalt isikult. Kui endises redaktsioonis oli öeldud, et võib nõuda kolmandalt isikult kõiki dokumente, mis puutuvad vahenditult asjasse, peale seaduses ettenähtud erandite, siis eelnõus on loetletud juhud, millel on võimalik nõuda dokumente välja kolmandalt isikult. Peale loetletud juhtumite pole võimalik väljanõuda dokumente, kuigi need puutuvad asjasse. Issacenko oli arvamisel, et kolmandatele isikutele võib ettepanna esitada oma erakirjavahetust ja äri raamatuid ka juhtumitel, kui see pole seaduses ettenähtud ja et nad võivad omal suval neid esitada kohtule või mitte. Kuid teised juristid ja Senat olid arvamisel, et see pole võimalik peale seaduses ettenähtud juhtumite.¹⁾

1) V. Senati otsus 97/43.

TKS. § 449 kohaselt ja vastavalt Senati seletusele, tulides kaubandusliikude või tööstusliikude ettevõtete pärast, kui ühingud või seltsingud võtavad poolena osa protsessist, võidakse väljanõuda nende ühingute või seltsingute päralt olevaid ärraamatuid või akte ühe poole viitel neile aktidele või raamatutele ja need raamatud või aktid tulevad esitada siis kohtule.¹⁾ Tuleb märkida veel, et seaduses on lubatud nõuda välja ärraamatuid veel siis, kui on vaidlus käimas päranduse pärast ja kaubandus seltsingu asjus, mis on asutatud vastavalt kaubandusseadustiku §§ 59-76 normele. Maakleri raamatud, olgugi et nad on lähedased ärraamatutele, sisaldavad enestes, peale äriasjadesse ja varandusliikudesse olukordadesse puutuvate teadete ka muid teateid, mistõttu kohus võib nõuda poolte või ühe poole palvel maaklereilt nende raamatute esitamist (A. Gassmanni arvamus).²⁾

Dokumendi väljanõudmise palvel peab olema märgitud kolmanda isiku perekonnanimi ja nimi ja samuti põhjendus, miks ta arvab, et dokument on kolmanda isiku käes. Peale selle peab täpselt äratähendama nõuetav dokument (TKS. §§ 443 ja 446). Dokumendi väljanõudmise palve ärakiri saadetakse kolmandale isikule ühes kohtu kutsega, milles on tähendatud kohtu poolt määratud tähtaeg dokumendi algupärandi või tema töestatud ärakirja esitamiseks (TKS. § 447). Kolmandalt isikult dokumentide väljanõudmise kulud ei loeta üldiste kohtukulude hulka kuuluvaiks, vaid nõutakse sisse dokumendi väljanõudjalt (TKS. § 448). Juhumil, kui on võimatu esitada akte ja raamatuid kohtule, siis kohus saadab ühe oma liikme või määrab kohaliku jaoskonnakohtuniku nende vaatlemiseks või neist väljavõtete tegemiseks mõlema poole juuresolekul neist osadest, mis kuuluvad asja juurde. Seejuures kohalda-

1) V. Senati otsus 76/78.

2) "Vestnik prava" 1905 a. nr 5. lhk. 91.

datakse TKS. §§ 389, 500¹-500³ sätteid (TKS. § 450). sõna "võimetuse" all mõeldakse ka juhtumeid, kui raamatute või aktide toomine kohtusse on raskendatud. Samas korras võib datakse läbivaadata ka dokumente, mille kogu sisu täielik avaldamine tunnistatakse kahjulikuks poole või kolmanda isiku poolt. Need dokumendid vaadatakse läbi isiku poolt, kellele anti kohtu poolt vastav ülesanne eelnevas paragrahvis tähendatud korras, ühe või mõlema poole juuresolekul ja kes kirjutab dokumentidest olulised osad välja (TKS. §451).

Mis muutub kolmanda isiku karistamisesse juhul, kui ta ei esita kohtule nõutavat dokumenti, siis jäeti see seaduse koostamisel teadlikult seadusest välja. kuna arvati, et vastasel korral on tekkivaid protsesse raske lahendada. Seega oleneb täiesti kolmanda isiku enda tahtest, kas ta esitab dokumendi või mitte. Kolmandalt isikult võidakse nõuda kahjutasu üldises korras, kuid tegelikult kohtud lükkavad tagasi kõik kahjutasuhagid kolmandate isikute vastu.

TKS. 1931.a. eelnõu § 270, püüdes ergutada kolmandat isikut dokumentide esitamisele, määrab, et kui kolmas isik mõjuva põhjusega tõrgub esitamast dokumenti, siis nõutakse kohtumäärusega temalt sisse dokumendi väljanõudmise kulud. Pääle selle võib kohus temale määrata trahvi kuni 50 kroonini. T.Grünthali¹⁾ arvates paistab see repressioon olevat liialt nõrk iseäranis siis, kui on mängus suured majanduslikud huvid. Seepärast soovitab ta jätta kohtule karistamiseks vabad käed.

Originaalse dokumendi või väljavõtte saamiseks, mis asetsevad teise kohtu, ametasutuse või ametisiku asjades või aktides, antakse poolele tema palvel tunnistus selle kohta, et originaalne dokument või väljavõte on vajalik asja juurde ja märgitakse ka ära, milliseks tähtajaks (TKS. § 452). Vene

1) T.Grünthal op.cit.lhk.209.

Senat on seletanud: 1) tunnistuse saamiseks esitatavas palves peab olema täpselt märgitud nõutavad dokumendid või väljavõtted. 2) seepärast poole palve anda välja tunnistus mitmest ringkonnakohtu menetlusest ärakirjade ja väljavõtete saamiseks kõigi asjaolude kohta, millele on tehtud viide, ei kuulu rahuldamisele, kui pole seletatud, millised dokumendid neist menetlustest on vajalikud. 3) ei ole kassatsiooni põhjuseks, kui kohus ise või esimees nõuab välja dokumente selle asemel, et anda poolele tunnistus dokumendi saamise kohta. 4) ei lubata väljaanda tunnistust väljavõtete saamiseks posti ja telegrafi korrespondentsist. 5) apellatsiooni kaebuses tunnistuse väljaandmise palve mitte avaldamine ei anna apellatsiooni kohtule õigust keelduda tunnistuse väljaandmisest.¹⁾ 6) Riigikohus seletas, et dokumentide ja väljavõtete väljaandmine on kantseleiline töö ja allub kohtu esimehe kontrollile. Kes otsustab ka ärakirjade väljaandmise. Esimehe otsuse peale võib kaevata kõrgemale kohtule.²⁾

Vastavalt TKS. § 453 kõik kohtu ja administratiiv asutused on kohustatud väljaandma poolele viivitamatult, kes esitab tunnistuse, tema suulisel või kirjalikul palvel või väljasaatma -kirjalikult nõutud- väljavõtteid ja ärakirju dokumentidest. Sellised ärakirjad ja väljavõtted võidakse anda kirjaliku palve puhul ka ilma tunnistuseta. Dokumente omaval asutisel on õigus kontrollida, kas palve on põhjendatud, kuid kui esitatakse kohtu tunnistus, siis on tal õigus keelduda väljaandmisest ainult sel juhul, kui see tunnistus on ilmselt seadusevastane.²⁾

Vastavalt TKS. § 454 ametiasutiste valduses olevad originaalsed aktid saadetakse otseselt kohtule, kes arutab asja. Jooksvate asjade aktest ja raamatulist saadetakse väljavõtteid.

1) V. Senati otsused 82/112, 1906/48, 77/256, 1900/2, 81/22.

2) Riigikohtu üldkogu otsus nr 9-1923.a.

Süüteoega põhjustatud kahjude ja kaotiste kahjustamise
asjades poolteviitel kriminaal toimetustele saadetakse
originaalsed aktid. Ametiasutis, kes ei saa rahuldada
poole palvel dokumendi väljaandmiseks kohtu poolt määra-
tud tähtajaks, peab andma poolele selle kohta tõenduse ja
seletama, millal on dokumendi väljaandmine võimalik. Vasta-
valt sellele tõendile kohus võib anda ajapikendust (TKS. §455).

4.peatükk. K i r j a l i k k u d e t ö e n d i t e

h i n d a m i n e k o h t u s j a n e n d e
t ö e n d u s j ö u d.

põh selleks, et tõend oleks kohtule veendumise vahendiks
nende faktide tõelisuses, mis on esitatud poolte poolt,
nemad peavad vastama teatud seaduslikele tingimustele nende
tõenäolisuse kohta. Need reeglid piiravad kohtu omavolilise
üksikute tõendite hindamisel vastavalt kehtivale õigussüs-
teemile.¹⁾

On olemas kolm süsteemi tõendite kohtulikuks hindamiseks:
formaalne, vaba ja loogiline tõendite hindamise süsteem.

1) formaalne tõendite hindamise süsteem, mis kehtis enne
kohtu reformi nii Venes, kui ka Baltikumis, aetas tõendite
hindamise kohtu poolt kitsastesse seaduslikkudesse raami-
desse, määrates täpselt iga üksiku tõendi tõendusjõu ja
nende kollisiooni juhtumiks oli seaduses määratud, milline
tõend väärib rohkem usaldust. Eristati täiuslikke tõendeid
ja poolikuid tõendeid. Ariraamatud omasid näiteks ainult
pooliku tõendi tõendusjõu, mis vajasis usutavuse omandamiseks
veel mõnda lisatõendit (adminiculum), näiteks oli tarvitusel
täiendav vanne. Tunnistajate seletuste hindamisel seadus
püstitas reegli "testis unus testis nullus", väljaarvatud
ema või isa tunnistus lapse vastu, millel oli täis tõendis-

1) Тажутрjumov op.cit.lhk.300.

jöud. samuti anti eelistus mehe tunnistusele naise tunnistuse ees, tunnistajate enamusele - vähemuse ees, haritud isiku tunnistusele - harimatu ees, vaimuliku isiku tunnistusele - ilmaliku ees j.n.e..

See teooria töendite hindamisel ei leia kasutamist uusimate seaduseandluste poolt, kuna see kitsendab liialt palju kohtuniku vabadust töö kindlaks tegemisel. Samuti on raske anda õigeid aluseid töendite usaldusvääruse kindlaks tegemisel, kuna pole küllalt veel arenenud psühholoogia.

Teise vaba teooria järele on kohtul täielik veendumuse vabadus. Kohus määrab kindlaks asja faktilise külje oma veendumuse järele ilma motiveerimise kohustuseta. Mis põhjustel kohus hindas teatud faktide tõelisust või ebatõelisust, selle üle kontrolli ei ole. Sarnane kontrolli puudumine viiks kohtu omavolini välja. Vaba teooria ei ole sellega ka kohaldatav tsiviilprotsessis, väljaarvatud vahekohtus.

Loogiline või materjaalne töendite hinnagu teooria, mis on aluseks praggusaja parimaile Ts.Kp.seadustikkudele (Ungari, Prantsusmaa j.t.), annab kohtule võimaluse hinnata töendeid nende sisulise jõu järele, samal ajal piirates kohtu omavoli, määrates, et kohus peab motiveerima oma järeldusi poolte poolt esitatud töendite suhtes.

Ka meie TKS on samal seisukohal (§§ 102, 411, 437, 459, 553, 711, 774 j.t.). Materjaalse süsteemi kohaselt kirjalikkude töendite töendusjõu ja eelistatavuse määramisel, mis erinevad omavahel (TKS. § 459), jäetakse kohtuäranägemise hooleks, kes pole kohustatud alluma ka ekspertide arvamusele, kui see on kohtu arvates vastolus asja usaldusvääriliste oludega (TKS. § 533), kuid kohus on kohustatud seletama oma otsuses need motiivid, millele ta on rajanud oma otsuse, selleks et otsus ei omaks kohtu omavoli ilmet, vaid sisaldaks eneses tema õigsuse selgitust ja töendust. Kuid vabast töendite

hinnagu printsiibist on mõningaid erandeid, et ära hoida kohtu omavoli. Esiteks pool, kes omab õiguse vabalt korraldada oma eraasju, võib valelda vastu faktidele, mis on toodud vastaspoole poolt tema taotluste või vastuväidete kinnituseks. Seetõttu juriidilised faktid, mis on tunnustatud poole poolt enda kahjuks vastaspoole huvides peavad olema kohtu poolt vastuvõetud täieliku tõendina (TKS. § 112 ja 480). Samuti pooled võivad lõpetada asja kokkuleppel vandega ja seetõttu vandega kinnitatud asjaolud loetakse lõplikult kindlaks tehtuteks (TKS. §§ 117 ja 498). Samal põhjusel võivad pooled anda otsustava tähenduse naaberisikute arvamusele (TKS. § 422).

2) Mõnede juriidiliste faktide tõenduseks seadus nõuab kirjalikke tõendeid ja ei luba nende kindlaks tegemist tunnistajate seletustega (TKS. § 409). Erandiks on siin ainult dokumendi kaotamine, hävitamine või riisumine, mille eksisteerimist ja sisu võidakse tõendada tunnistajate seletustega.

3) Tsiviilõiguse materjaalseis normes sisalduvad mõnikord sätted, mis kirjutavad ette teatud tehingute jaoks sunduslike koostamise vormi. Näiteks õiguste kinnistamiseks kinnisvaradele, veksli väljaandmiseks ja testamentide koostamiseks, abielu lepingute sõlmimiseks (B.E.S. § 36¹), kui vaidlus õiguste üle peab lahendatama aktide põhjal, mis on tõestatud seaduslikus korras (TKS. § 456 j.t.).

4) Samuti on kohtu vaba hinnangu kitsendajaks mitmesugused seaduslikud eeldused teatud faktide tõestatavuse kohta. Iseäranis praesumptio juris et de iure. Vaba tõendite hinnang kohtu poolt on maksev kogu protsessuaalse materjali kohta, mille põhjal kohus teeb kindlaks asja faktilist külge, s.o. mitte ainult poolte poolt esitatud tõendite, vaid ka nende seletuste ja avalduste suhtes. Nii otsustatakse see küsimus ka välismaa seadusandluste poolt. TKS. kõneleb kohtu kohustusest otsustada asja mitte ainult dokumentide ja teiste tõendite põhjal, vaid üldse asjaolude ja seletuste

põhjal, mis on antud suulises võistluses.¹⁾

Jaoskonnakohtunikul TKS. § 129 kohaselt on kohustus poolte ülekuulamise järele võtta arvesse kõik ettetoodud asjaolud, aga TKS. § 706¹⁾ põhjal, mis puudutab nagisid tulude või kanjude kohta, kohtule on antud õigus määrata kindlaks kanjutasu määr mitte ainult üldiste nagitööenditega kindlustamise reeglite põhjal, vaid oma õiglase äranägemise põhjal, mis on rajatud kõikidele asjaoludele vaieldavas sündmuses.

T.Grünthal,²⁾ arvustades TKS. 1931.a. eelnõu, väidab, et jaoskonnakohtunik on eestkätt sisetunde kohtunik, kes vastavalt hindab ka töendeid ja asjaolusid (TKS. §§ 102 ja 129). Arvestades jaoskonnakohtuniku töökoormat, tundub asjatuna, et ta oma otsuseid põhistaks, nagu kollegiaalkohus. Seega arvestati Vene ajal ja loodi eriprotsess jaoskonnakohtuniku jaoks. Erinevalt TKS. §§ 339, 411 ja 711 j.n.e. asemel vastavad reeglid jaoskonnakohtunikule töendite hindamiseks ja asja otsustamiseks on paigutatud TKS. §§ 102, 129-142. Nii on eriti TKS. § 129 rõhutatud, et jaoskonnakohtunik peab otsustama asja oma sisetunde järele, mis ei tohi olla aga vastolus seadustega. tunnistajate öeldiste hinnangud ta ei pruugi põhjendada üksikasjaliselt, miks üks või teine tunnistaja tema silmis ei väeri usaldust, mis seisukohata pooldas ka Vene Senat. T.Grünthal³⁾ arvab, et jaoskonnakohtuniku vastav paragrahv peaks säilima.

Töendeid hindavad ainult kaks esimest kohtu astet, kes asja sisuliselt on arutanud, aga mitte kassatsiooni kohus, mille kohta on korduvalt nii Vene Senat, kui ka Riigikohus seletanud, et töendite sisuline hindamine ei kuulu kassatsiooni kohtu võimkonda.⁴⁾ Kuid kassatsiooni kohus on õigustatud

1) Tjutrjumov op.cit.lhk.304.

2) T.Grünthal op.cit.lhk.55.

3) T.Grünthal op.cit.lhk.56.

4) Riigikohtu ts.osak.otsus nr 76/1922.a.

kontrollima, kas esitatud tõendeist on üldse võimalik teha sellist järeldust, millele jõudis kohus, kes asutas asjas sisuliselt.

Loogiline tõendite hinnagu teooria on ka kirjalikkude tõendite kohta kehtiv. Seepärast nõuab seadus (TKS. § 456), et ühtegi kirjalikku akti kohus ei või tagasi lükata ilma järelevaatusega. Senati seletusel TKS. § 456 nõude mittemäitmine on kassatsioonipõhjuseks. Kuid Senat on seletanud, et Ts.Kp.sead. § 456 rikkumiseks ei loeta, kui kohus jätab järelevaatamata dokumente: 1) mis on esitatud väite kinnituseks, mis kohtu poolt on põhimõttelikult hüljatud, 2) dokumente, mis on esitatud väljaspool selleks määratud korda, 3) dokumente, mis on esitatud ebaolulise asjaolu tõenduseks ja 4) dokumente, mis on esitatud märkimata, mis tähtsus on dokumendil asja kohta või millist järeldust või dokumendist teha või ilma vastaspoolele määratud ärakirjata. Kui jäetakse läbivaatamata vastaspoole poolt esitatud dokument, siis võib sellele kaevata teine pool ainult siis, kui ta ka toetus sellele dokumendile. Samuti seletas Senat, et kohus ei peakmainima igat esitatud dokumenti eraldi oma otsuses või teha järeldust igast dokumendist. Küllaldane on seda mainida istungi protokollis või vaatlusprotokollis. Pooled, esitades dokumenti hagi või vaide tõenduseks, esitamisega annavad kohtule võimaluse teha neist aktest niisuguseid järeldusi, mis on vajalikud asja õigeks lahendamiseks. ¹⁾

²⁾ Malöschevi arvates kohus peab vaatama igat asjas esitatud dokumenti ja pärast seda võtma ta vastu tõendina või mitte, kuid otsuse motiivides kohus peab põhjendama oma teguviisi.

Seadus eraldab avalikke ja koduseid akte peamiselt oma

1) V. Senati otsused: 83/92, 82/152, 80/129, 86/125, 87/160, 82/54, 79/141, 1901/50, 88/70, 78/268, 1900/84.

2) K. Malöšev "Kurss gražd. sudoproisv." I. k. lnh. 291.

töendusjõu tõttu, kuna vastavalt TKS. § 457 kinnistusaktid, notariaalaktid ja seatud korras tõestatud aktid, kui nendes sisalduv tehing pole vastolus seadusega, omavad töendusjõu nii poolte vahel, kes võtavad osa lepingust, kui ka nende pärijate ja õigusjärglaste vahel kuni pole määratud aktide entsus või tõestatud, et nad on kaotanud oma jõu. Juhul, kui aktis sisalduv tehing on vastolus seadustega, kuid puudutab eraisikute huve, siis kohus võib selle kehtimatuks tunnistada ainult huvitatud poole palvel. Kuid kui aktis sisalduva tehinguga rikutakse avalikke üldriiklikke huviseid, siis kohus on sunnitud akti kehtimatuks tunnistama ex officio. Juhul, kui puudub poole väide selle kohta, et akt ei käi kinnisvara kohta, mille kohta teda eeldatakse, siis kohus on õigustatud seda pidama õigeksvõtuks. Vastavalt Senati seletusele õigusi, mida seaduse järele võib tõendada ainult formaalses korras koostatud aktidega, ei või väärata aktidega, mis on koostatud kodusel teel, samuti ka mitte tunnistajate seletustega.¹⁾ Kuigi ka kodused aktid, mis on tunnustatud vastaspoole poolt entsaiks või kohtu poolt pärast eelnevat uurimust on vastuvõetud entsaina, omavad lepingut sõlmivate poolte vahel, kui ka nende pärijate ja õigusjärglaste vahel seaduse sõnade järele (TKS. §458) võrdset jõudu aktidega, mis on koostatud või tõestatud seatud korras vastavate isikute või asutiste poolt, siiski omavad avalikud aktid eelistust koduste aktide ees. Senati seletusel TKS. § 458 ei anna kodustele aktidele sugugi võrdset töendusjõudu avalikkude aktidega, s.t. ühesugust jõudu aktidega, mis on koostatud või tõestatud selleks määratud asutiste või isikute poolt, vaid ainult tunnustab, et nad võivad omada töendusjõudu poolte vahel, kui nende entsuse vastu pole tõestatud vaidlust.²⁾ Nalken vaidles vastu sellele Senati

1) V. Senati otsused: 85/102, 79/245 ja 56.

2) V. Senati otsus 74/124.

praksisele.

Formaalsete aktide tõendusjõu eelistus koduste aktide ees väljendub järgmisel viisil: 1) avalik akti loetakse entsaks seadusliku presumptsiooni jõul, kuni ta pole vääratud võltsimistõendite esitamisega. Koduse akti entsust ei presumeerita, vaid entsuse küsimus jääb lahtiseks, kuni see pole tunnustatud vastaspoole poolt või kui ta pole usaldusväärsete tõenditega kinnitatud selle poolt, kes ta esitas (Zwingmanni arvamus).¹⁾ Isiku allkirja tõestus seadus korras on võrdne akti entsuse tunnustamisega, kuigi akt allkirja tõestamisega ei muutu avalikuks aktiks.²⁾ 2) Koduste aktidega ja teiste kirjalikkude tõenditega ei või nii väärata, kui ka täiendada avalikkude aktide sisu, mis puutub tehingu olemusse, mis on väljendatud formaalses aktis, kuid koduseid akte võidakse arvestada ainult sel määral, kui võrdnad sõnaselgelt ei räägi vastu formaalsele aktele või täiendavad nende sisu (TKS. §459) 3) TKS. § 410 keelab väärata tunnistajate seletustega niisuguste sündmuste tõelikkust, mis on tõendatud seatud korras koostatud ja tõestatud aktidega.

Senati seletusel avalikkude aktide sisu ei või väärata tunnistajate öeldistega, mida on lubatud ainult neil juhtumel, kui on vaja selgitada asjaolusid, mis viisid avaliku akti sõlmimisele, kuna aga koduste aktide sisu võidakse täielikult väärata tunnistajate seletustega. Senati otsusest selgub, et Senat arvas seatud korras koostatud ja tõestatud dokumentide hulka ka vekslid, mis on koostatud ilma igasuguse tõestuseta, kui nad on kirjutatud igas suhtes vastavalt veksliseaduse sätetele isegi siis, kui nad pole tõestatud või protestitud.³⁾ Vastavalt sellele praksisele, mida jälgisid ka Eesti kohtud kuni 1936. aastani, polnud lubatud veksliseaduse ega vahendituid

1) "Žurnal M-va Institsii" 1898. a., 9 r. lmk. 5-6.

2) Muravjovi kom. seletuskiri I k. I osa, lmk. 223.

3) V. Senati otsused: 96/63, 75/140, 78/24.

suhteid vekslipidaja ja vekslil kohuslase vahel tõendada tunnistajatega. 1936.a. aga Riigikohus seletas, et vahendituid suhteid vekslil valdaja ja vekslil väljaandja vahel on võimalik tõendada tunnistajatega, kuna veksel pole avalik akt ja TKS. § 410 sanktsioneerib ainult avalikkude aktide  mberl kkamatust tunnistajate öeldistega.¹⁾ seda oma otsust Riigikohus p njendas asjaoluga, et TKS. § 410 kohaldamisel Eestiis tuleb arvestada TKS. § 1819, milles öeldakse, et TKS. § 410 kohaldamisel peetakse silmas BES. §§ 2952, 2993, 2994, 3532, 3572, 3605 ja 3850. Nende paragrahvide järele võib v arata kõiki kirjalikke akte tunnistajate seletustega ja seetõttu TKS. § 410 on täiesti liigne. Selle Riigikohtu otsuse vastu on valeldud juriidilises kirjanduses, et veksel ei allu BES. m arustele toimingu normi suhtes, vaid veksliseadus olevat eriseadus "lex specialis" ning seetõttu vekslil vormi t endusj udu ei või v arata tunnistajate seletustega.²⁾

Kirjaliku vormi t endusj ud oleneb täiesti materjaal-seqduste sätetest, kuna Senati seletusel kuulub tehingu vorm materjaalsete normide valdkonda.³⁾ BES. §§ 2993 ja 2994 oleneb poolte suvast, millist vormi valida lepingu sõlmimisel - kirjalikku või suulist vormi, teha tehing avalikult teatavaks või jätta salajaseks. Juhtumid aga, mil on nõutav tehingu kinnitamine kohtu poolt, on väga harvad ja piirduvad ainult abielu, p hirendi, kinnispandi lepingutega ja vekslitega (Gassmann ja Nolken). BES. § 3027 teeb liigseks TKS. § 409 lausudes, et kui kirjalik vorm on nõutav seaduse poolt tehingu olulise omandusena, näiteks vekslite ja abielulepingute puhul, siis seda lepingut ei loeta sõlmituks kuni vastava akti koostamiseni. Kuid tahet on võimalik avaldada

1) Riigikohtu ts.os.otsus nr 294/1936.a.

2) V.Kaznelson, "Tunnistajad veksliprotsessides" "Oigus" Nr 9 ja 10 1936.a.

3) V.Senati otsus 1903/10.

ka eellepinguga, milleks ei nõuta mingisugusest erilisest vormist kinnipidamist, kuna aga sellega on poolel õigus nõuda lepingu sõlmimist, kinnitamist ja muude lepingu punktide täitmist. Nii on võimalik meil kehtiva seaduse kohaselt sõlmida kinnisvara võõrandamise eellepingut ka suuliselt või kirjalikult kodusel teel, s.o. kinnisvara võib võõrandada ka mitte vormilise lepinguga, mille liiki kuulub ka eelleping. Sarnane mittevormiline leping annab õiguse nõuda peale vormilise lepingu sõlmimist veel ka muude lepingu punktide täitmist enne vormilise lepingu sõlmimise kinnistamist, näiteks võõrandatud kinnisvara üleandmist.¹⁾ Sellest näeme, et Eestis on võimalik avaldada tahel igal viisil.

Riigikohus seletas, et TKS. § 410 mainitud aktide hulka kuuluvad ainult avalikud aktid, kuna TKS. § 1902 kohaselt seatud korras tõestatud ja koostatud aktid loetakse avalikkudeks aktideks, nii et TKS. § 410 käib ainult notariaalsete või notari poolt tõestatud aktide kohta, kuna veksel pole nende seas, siis võib vahendituid suhteid vekslipidaja ja vekslivaldaja vahel tõendada tunnistajate seletustega.²⁾ Kaznelson³⁾ väidab, et TKS. § 410 sisaldab endas kahte liiki dokumente: seatud korras koostatud ja seatud korras koostatud ja tõestatud dokumente, sest erinevus TKS. § 1902 "ja" ja TKS. § 410 "ei" vahel olevat oluline vahe, kuna TKS. § 1902 olevat mõeldud ainult BES. ja Vene tsiviilseaduse terminoloogia ühtlustamiseks. Balti avaliku võimu esindaja osavõtt lepingu sõlmimisest muudab akti avalikuks aktiks. Kuid vaevalt saaks panna nii suurt rönku mõne sõna erinevusele seaduse tekstis, nagu seda teeb

1) Riigikohtu ts.os.otsus nr 57/1922.a.

2) Riigikohtu tsiv.os.otsus nr 294/1936.a.

3) Kaznelson op.cit.lhk.444.

Kaznelson, ja seaduse tõlgendamisel ei või liigselt kohaldada seaduse motive.

Tsiviilseadustiku 1936.a. eelnõus sätivad lepingute vormi §§ 1302-1304. selle kohta kirjutatakse prof. Uluots seaduse seletuskirjas lmk. 69 järgmist: "Seniste elukogemuste alusel vaevalt oleks soovitatav jätta pooltele võla õiguslike lepingute sõlmimisel säärane vabadus, nagu seda lubab kehtiv seadus, kuna see toob lepinglastele raskusi oma võla õiguste tõendamisel ja kaitsmisel. Teisel oleks vististe ebaõige minna teise äärmusse ja nõuda kirjalikku vormi igalt lepingult, kui see väärtuselt ulatab teatud summani, nagu see oli kehtivas muuseas ka tsaariaegses Venes. Seepärast on valitud selle küsimuse lahendusel teatav kesktee." Tsiviilseadustiku eelnõu § 1302 on loendatud lepingud, kus kirjalik vorm on nõutav kerti- matuse ähvardusel. Sääraste lepingute hulka on arvatud: 1) lepingud kinnisomandi ja muude kinnisraamatuisse kantavate asja õiguste tekitamiseks üleandmiseks ja lõpetamiseks, 2) eestkostja ja hooldatava nimel sõlmitud lepingud, mis vajavad hoolekandekontu kinnitamist, 3) lepingud, mida lepinglased kokkuleppel on otsustanud koostada kirjalikus vormis, kui see on määratud kokkuleppe oluliseks osaks, 4) lepingud teistel seaduses nimetatud juhtumel. Viimaste liiki kuuluvad näiteks järeelmaksuga müügileping (uus tsiv. sead. § 1689) ja elurendise leping (uus tsiv. sead. § 1749). Kui tulevase lepingu kehtivuseks on nõutav kirjalik vorm, siis on see nõutav ka vastava eellepingu kohta (uus tsiv. sead. § 1304). Kirjaoskamatu on Eestis niivõrd vähe, et lepingute kirjalikkuse nõue ei peaks tekitama tegelikult elus mingeid raskusi. Eelnõu § 1303 on tunduvalt kitsendanud kirjaliku lepingu sisu ümberlükkamise võimalusi suulistel kokkulepetel põhinevate väidetega, et omistada säärasele kokkuleppele suurimat kaalu. Selle

paragrahvi järele on kirjalikku lepingusse mitte paigutatud suuline kokkulepe kehtiv ainult seevõrra, kuivõrra see on vajalik kirjaliku lepingu tõlgendamiseks või kuivõrra lepinglased on selle kehtivust kirjalikus vormis sõnaselgelt väljendanud. Kui aga kirjalik vorm on lepingu koosseisu oluliseks osaks, siis säärasel suulisel kokkuleppel pole mingit jõudu. Sellest näeme, et tuleviku tsiviilseadustik muudab tunduvalt meie tõendamise süsteemi. Olgugi et eelnõu koostajad avaldavad ise selle kohta väga tagasihoidlikke arvamusi. Tuleviku seaduse järele oleks lepinglastel võimalik takistada lepingu jõu väärast tunnistajate öeldistega, määrates kirjaliku vormi lepingu oluliseks osaks. Seega peaks tulevikus tunduvalt tõusma kirjalikkude tõendite tähtsus, mis võimaldaks enam hagnosis otsustada sundärite korras. Tulemuseks võime oodata kohtu töö tunduvat kiirenemist.

Akt, mis pole tunnustatud kinnistusaktina, notariaalaktina või tõestatud aktina, säilitab tõendusjõu koduse aktina (TKS. § 460). Kohus säilitab õiguse määrata kindlaks akti kohustuslikkuse akti sõlminud isikute jaoks, kuigi akti koostamisel pole peetud kinni seaduselt ettekirjutatud formaalsustest, ja seda juhul, kui seaduses ei sisaldu otsene säte selle kohta, et akti peab koostama selles või teises korras akti või lepingu kehtimatuse ähvardusel.¹⁾

Aktid, mis seaduse kohaselt alluvad tempelmaksustamisele, võetakse vastu tõendina ka sel juhul, kui nad on koostatud tempelmaksu seaduse rikkumisega (TKS. § 461), väljaarvatud juhul, mis seaduses on eriti mainitud (lihtvekslid on kehtimatud V. s. § 94).

Asjaomaselt poolt tõestatud akti ärakiri on akti sisu

1) V. senati otsus 74/124.

töenduseks, kui pole avaldatud kahtlust tema täpsuses ning see võetakse vastu originaalse akti asemel, peale nende juhtumite, kui seadus sõnasõnalt nõuab originaalse akti esitamist (TKS. § 463). Väljendus "asjaomaselt poolt tõestatud" tähendab Nolkeni arvates mitte ainult seatud korras ja notari poolt tõestatud, vaid igal viisil, mis seaduse poolt on lubatud.

Senat on seletanud: 1) tõestamata ära kirja aktsepteerimine koos teiste tõenditega ei loeta oluliseks kontupidamise korra rikked, kui mainitud ära kiri pole ainsaks tõendiks, 2) võidakse esitada ka ära kiri, mis on väljaantud kõrvalisele isikule teises asjas, 3) väljamõistmist dokumendi ära kirja järele ei lubata juhul, kui kostja seletab, et kohustus on täidetud.¹⁾

Protsessis on mõnikord tegemist dokumentidega, mis on koostatud vastavalt välisseaduste nõudele. Rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtete kohaselt, mis kehtivad meil Põhiseaduse § 4 põhjal, on kohas mõnikord kohustatud kohaldama välisseadust dokumentide ja teiste kirjalikkude tõendite hindamisel. Juba Vene Senat seletas, et välisseaduste ekslik kohaldamine on kassatsioonipõhjuseks.²⁾

Seadustes on harilikult märgitud pidemõisteid seaduste kohta, mida kohaldatakse antud juriidilise sunniga seotud küsimuste lahendamisel. Tähtsamad nende hulgas on: 1) Tahteaunoomia, 2) kohuslase elukoha õigus (lex domicilii), 3) kohuslase riikkondsuse õigus (lex patriae), 4) lepingu koostamise koha õigus (lex loci actium), 5) lepingu täitmise koha õigus (lex loci solutionis), 6) pärimisõiguses pärandaja viimase elukoha õigus, 7) asja asukoha õigus (lex rei sitae), mis kohaldatav iseäranis kinnisvarade kohta ja

1) V. Senati otsused: 73/91, 78/92, 69/259.
2) V. Senati otsus 96/35.

8) kohtu õigus, kus asi arutusel (lex fori), Eesti saatkonna

Töendite esitamisel kohtule kehtib üldiselt lex fori. Onus probandi allub materiaalsele normidele, mis kehtivad õigussuhte kohta. Sama kehtib ka töendite sisu ja vormi ega kohta.¹⁾

Kohtud ei kohalda välisseadust, kui selle kohaldamine käiks vastu avalikule korrale ja näille kombeile. (BES. sissejuhatus art. XXXV ja TKS. § 707).²⁾ on kohtu õigus välisriikide

Kuigi TKS. § 464 järele on kohtu õigus kohaldada välisseadust ainult nende dokumentide hindamisel, mis on koostatud välismaal, kohaldatakse meil ka teistel juhtumel välisseadust, sest BES. sisaldab erinevaid norme välisseaduse kohaldamise kohta. Kuna Senati seletusel²⁾ lepingu vormi, kui ka sisu käsitavad normid on materiaalsed normid, siis eelistatakse BES. norme TKS. § 464^{le}.

Notariaalsete aktide vormi kohta arvavad kõik õpetlased ja seaduseandlused, et see peab vastama koostamiskoha seadusele.³⁾

Kohustusõiguses on vastavalt BES. sissejuhatus art. XXXV kehtiv tahteautonoomia põhimõte, s.t. pooled võivad valida seaduse, mille normide kohaselt lahendatakse nende tüüdi lepingulistes suhetes. Kui puudub poolte kokkulepe seaduse kohta, siis kohaldatakse täitmiskoha seadust.

Testamentide kohta määrab BES. sissejuhatus art. XXX. et testament võib olla koostatud lex loci actus'e või testatori viimase elukoha seaduse kohaselt. (TKS. § 468).

Kinnisvarade kohta käivad dokumendid peavad vastama lex rei sitae põhimõttele. Kuna kohus ei tunne harilikult välisseadust nõnda hästi, kui oma riigi seadust, siis TKS. § 465 kohaselt välisseadusele vastavalt koostatud akte võidakse

1) Piip. op.cit.lnk.426.

2) V.Senati otsus 1903/10.

3) Piip. op.cit.lnk.414.

esitada kohtule ainult välisriigis asuva Eesti saatkonna või konsulaadi töestusega, et akti tõeliselt on koostatud välisseaduste nõuete kohaselt. Välisesindustes dokumentide tõestamise ja koostamise kord on sätitud lepingutega, nagu Eesti-Saksa konsulaarleping 13.III.1925.a. Kuid senati seletusel võib pool. hoolimata konsuli töestusest, tõendada, et akt pole kooskõlas välisseadusega, muretsedes kohtule need seadused.¹⁾ Samuti on kohtul õigus välisministeeriumi kaudu hankida teateid välisriigis kehtivate seaduste kohta (TKS. § 709).

Äriraamatud tõendina on eelistatud positsioonis võrreldes teiste koduste dokumentidega juhul, kui nad on peetud õieti, sest neid on võimalik võtta vastu tõendina mitte ainult isikute vastu, kes neid peavad, vaid ka teiste isikute vastu (TKS. §§ 466-469). Kuid äriraamatuid ei võeta vastu tõendina juhul, kui nende pidamise juures ilmnevad mõnesugused ebaõigsused, näiteks

- 1) juhul, kui neis leidub uuesti juurde pandud lehti või leitakse mingisuguseid parandusi või mahakraapimisi,
- 2) kui sissekannetes äriraamatusse leiduvad väärssissekanded raamatu omaniku kasuks, 3) kui ärimees nende samade raamatute põhjal esitas ennemalt hagi võla sissenõudmiseks ja tõendati, et ta on võla juba kättesaanud,
- 4) kui ta on kontuotsusega tunnustatud karitantilikult pankroteerunuks ja 5) kui ta on kaotanud kõik või mõned iseäralikud õigused ja eesõigused (TKS. § 468).

Senati otsusel võib kohus kõrvaldada ebaõiged äriraamatud läbivaatamiselt.

Seaduses on erinevad sätted mitmet liiki äriraamatute kohta. Väikekaupmeeste ja mõned muud äriraamatud leiavad erikäsitletu. Harilikku äri- raamatute tõendusjõud erineb

1) V. Senati otsus 70/1780.

vastavalt sellele, kas kuulub ainult üks või mõlemad pooled kutseliste ärimeeste hulka. Mõlema juhu kohta on erisätted. Balti kubermangudes kaubandusasjade menetlust korraldavad TKS. § 1805 lisa pp. 1-22. Vastavalt neile paragrahvidele ärraamatud omavad tõendusjõudu kõigis ärimeeste vaidlustes oma vahel, kuna aga TKS. § 466 kohaselt nagides isikute vastu, kes ei ole kutselised ärimened, võidakse ärraamatuid vastuvõtta tõendina kauba hankimise ja raha laenamise kohta ja ka ainult siis, kui on tõendatud, et kaubad on tõeliselt hangitud või raha on laenatud ja kahtlus on ainult hangitud kaupade üleandmise või võetud kaupade aja, hulga, kvaliteedi või hinna või lubatud maksmise kohta. Ärraamatud säilitavad tõendusjõudu nagides isikute vastu, kes ei kuulu ärimeeste hulka, ühe aasta jooksul arvatud kauba väljaandmisest või raha maksmata jätmisest, kuid kui pooled on mõlemad ärimened, siis piiratakse ärraamatute tõendusjõu kestvust kümne aastaga. Protsessides surnud ärimeeste vastu säilitaval ärraamatud tõendusjõu ainult viie aasta jooksul (TKS. § 467 ja § 1805 lisa p. 13).

Pärandustülide juures, samuti asjades, mis tekivad kaubandusliikude tööandjate suhetest kaubandusliikude ja volinikkudega ja äriteenijatega, kohus võib vastaspoole nõudel kohustada kaupmeest esitama kohtule oma ärraamatuid (TKS. § 1805 lisa p. 9). Protsessija, kes toetub oma ärraamatule või esitab neid kohtu nõudel, on kohustatud neid esitama kohtuistungile ühes sissekannete väljavõetega, mis puutuvad vaieldavasse asjaoludesse (TKS. § 1805 lisa p. 10). Ärraamatute läbivaatusel kohus vaatleb ainult nende sissekannete sisu, mis puutuvad vaieldavasse asjaoludesse. Ülejäänud ärraamatute osasid vaatleb kohus ainult sedavõrd, kui võrd see on vajalik raamatute õige pidamise küsimuse lahendamiseks (TKS. § 1805 lisa p. 11).

Riigikohtu seletusel¹⁾ on TKS. § 1805 lisa pp. 8 ja 10-14 põhjal ärraamatuid ärrimeeste vahelises protsessis tõendusjõud ainult siis, kui nad pole mitte ainult väliselt, vaid ka sisuliselt õieti peetud. Samas otsuses seletas Riigikohtu, et hagi tõstmisel ärraamatute väljavõtete põhjal on kostja õigustatud piirduma vastuvaidlusega, et hageja ärraamatuid, millest väljavõtted tehtud, pole peetud õigesti ega korralikult. Esitab aga hageja oma ärraamatu kostja väite vääramise eesmärgiga ja leiab kohus, et need on õieti peetud, siis langeb kostjale kohustus esitada oma ärraamatuid. Mõlemate poolte ärraamatute erinevuse korral otsustab kohus, kumma ärraamatud on tõenäolisemad ning otsustab nende põhjal ka asja. Pole aga kostjal üldse seaduslikus korras peetud ärraamatuid ja vaidleb ta siiski hageja ärraamatute vastu, siis peab ta oma väited tõendama vastavate tõendite esitamisega.

Väikekaupmeeste ja käsitöölise ärraamatud omavad tõendusjõudu selle isiku vastu, kellele kaubad ja ained on ülesantud või kelle ülesandel on tehtud tööd, kuid ainult nende raamatute sissekannete põhjal, millel leiduvad nende allkirjad (TKS. § 470). Senati seletusel võib kohus arvestada oma otsuse tegemisel ka niisuguste väikekaupmeeste raamatut, mille sissekanne pole tõestatud allkirjaga, kuid see ei või olla asja arutamisel ainsaks tõendiks, vaid neid võib vastuvõtta koos teiste tõenditega.

Väikekaupmeeste raamatud ei kaota tõendusjõudu, kui nad pole peetud korralikult. Kohus pole õigustatud raamatutes leiduvate ebaõigsuste korral eitama raamatute tõendusjõudu, vaid on kohustatud kontrollima kostja poolt väieldud allkirja entsust. Ostjate poolt allakirjutatud sissekanded

1) Riigikohtu ts.os.otsus nr 1685/1932.a.

omavad isiklike völakohustuste töendusjõu. Väikekaupmeeste raamatud, mille sissekanded on kirjutatud alla kohustatud isikute poolt, võidakse võtta vastu töendina ka kauba üleandmise fakti kohta.¹⁾

Vastavalt TKS. § 471, kui kaupade või ainete saaja või tööliste palkaja nõudis oma juures arveraamatuid saadud või antud kaupade või tehtud töö ja selle eest saadava tasu kohta, siis sarnased raamatud on töendiks tema vastu, kui ta neid raamatuid pidas oma käes enam kui seitse päeva sellest ajast arvates, millal sissekanded olid tehtud, ja ei protestinud nendes leiduvate vigade vastu, siis loetakse ta nõustunuks sissekannetega.

Arved, väljavõtted ja igasugused kodused paberid on töendiks selle isiku kasuks, kelle poolt nad olid koostatud või kirjutatud juhul, kui nad on allakirjutatud võlgniku poolt, kuid arvete j.n.e. kirjutajate vastu võivad nad olla igal juhul töendiks. Aktide töendusjõud, mille koostamisest võtsid osa kolmandad isikud, määratakse kontu poolt kindlaks igal üksikul juhul, arvestades asjaolusid, vastavalt seaduse sättele, mis on määratud kindlaks iga üksiku liigi jaoks. Kui volituseta asja vastuvõtmine tõi kostjale kasu, siis ta peab maksma arve järele rikastumise piires.²⁾

Töendav allkiri (raspiska), mis on antud aktile enesele, võetakse vastu töendina selle isiku vastu, kes seda allkirja andis. Ülalöeldu kehtib ka kahes eksemplaris koostatud akti kohta juhtumil, kui ühe poole käes olevale eksemplarile on antud teise poole poolt töendav allkiri kohustuse täitmise kohta. Allkiri, mis töendab kohustuse täitmist, kuid pole antud aktile, on töendiks selle kasuks, kellele akt on väljaantud juhul, kui temas on tähendatud, milline kohustus

1) V. Senati otsused: 68/858 ja 73/1504.
2) V. Senati otsused 78/228, 67/135.

on täidetud (TKS. §§ 473-475).

Senat seletas, et maksmise tõendiks võib olla ka selline allkiri (raspiska), milles pole üldse või on ebatäpselt märgitud, millise kohustuse kohta ta käib, kui aga allkirja sisu võrdlusest teise asjaoludega võib kindlaks teha, et allkiri käib just antud kohustuse kohta.¹⁾

Kinnistus, notariaal ja seatud korras koostatud või tõestatud aktidel märgitud koostamise või avalduse tähtpäev loetakse tõendatuks nii lepinglaste, kui ka nende pärijate ja õigusjärglaste suhtes, samuti kolmandate isikute suhtes (TKS. § 476 ja Senati otsus Nr 128/1877). Kui tahetakse tähendatud tähtaega väärata, siis saab seda teha ainult võltsimisvaidluse tõstmisega. Kuid vastavalt TKS. § 477 kohustes aktides märgitud koostamisaeg loetakse tõendatuks ainult nende isikute ja nende pärijate ja õigusjärglaste kohta, kes võtsid osa akti koostamisest. Kolmandad isikud võivad aga vaielda kohustes aktides väljendatud aja vastu, kelle hulka loetakse ka asja uus omanik, kes ei omandanud asja pärimise teel, vaid ostuga selle vara üürilepingus tähendatud aja suhtes, mis oli sõlmitud endise omaniku poolt, kuna aga konkursivalitsus vaieldes vastu maksujõuetu tõendavas allkirjas (raspiska) märgitud ajale lepingu täitmise kohta, peab tõendama oma väiteid, harilikult aga vastuvaidlusi kuupäeva õigsuse kohta kohustel dokumentidel peavad tõendama need, kes esitasid dokumendi. Seega ainult kolmandad isikud vabanevad tõendamiskohustusest kuupäeva ebaõigsuse kohta (Senati seletus ja Muravjovi komisjoni arvamus.).²⁾

1) V. Senati otsus 76/159 j. t.

2) V. Senati otsus 82/36.

5. peatükk. Kirjalikkude töendite
kontrollimine.

Kui pooled esitatud töendite vastu valet ei tõsta, siis pole kohtul tarvidust töendeid kontrollida. Mõnikord on aga vaja teha kindlaks töendi usaldusväärsus, kuna tihti töendid, mis on poolte poolt asjaolude selgitamiseks esitatud, räägivad teineteisele vastu ja on ka tihti raskesti mõistetavad. Et võimaldada kohtule tarvitada töendeid oma otsuste alusena, selleks on tarvidus töendeid kontrollida. Töendite kontrolli käsitleb TKS. ettenähtud üldkohtu menetlust korraldavas raamatus kümnes peatükk. Jaoskonnakohtu menetluses pole töendite kontrollimise sätteid eraldatud töendeid käsitavaist sättest. Töendite kontrollimisele asudes kohus TKS. § 369 põhjal teeb määruse selle kohta, mil viisil, kus, millal ja kelle kaudu peab teostuma töendite kontrollimine.

TKS. § 499 kohaselt töendite kontrollimist teostatakse, kas protsessijate palvel või kohtu suval. Kohus võib määrata kontrollimisele ainult neid töendeid, mille vastu on tõstetud vaidlus. Bludovi arvates on selle paragrahvis väljendatud põhimõtte tuletatud võistluse põhimõttest, mille kohaselt kohus kogub ainult neid töendeid, millele on viidanud pooled, ja teostab kontrolli ainult selliste töendite kohta, milliste vastu vastaspool on tõstnud vaidlust. Kui kohus leiab, et töendid on küllalt selged ja arusaadavad, siis ta ei ole kohustatud Senati seletuse järele rahuldama poole palvel töendite kontrollimises. Kuid kui pool osutab paiklikule ülevaatusele, ekspertiisile j. n. e. kui ainsale võimalusele vaieldavate asjaolude selgitamiseks, siis kohus ei ole õigustatud tagasilükkama poole sellekohast palvel. Senati viimases otsuses väljendatud arvamused on seletatavad sellega, et paiklik ülevaatus ja ekspertiis loetakse mõnel juhul

töendiks, teisel juhul töendite kontrollimise vahendiks. nagu seletatud juba eespool.¹⁾

Töendite kontrollimise kohaks näeb TKS. § 500 ette kohtu avaliku istungi, väljaarvatud seaduses ettenähtud erandid, kui see võib olla teatud ülesandeks ühele kohtuliikmele või kohalikule jaoskonnakohtunikule. Senati seletuse kohaselt selle paragrahvi sätete rikkumine on kassatsiooni põhjuseks.²⁾

1) TKS. § 500¹ kohaselt töendite kontrollimine selles linnas, kus asub ringkonnakohus või olgugi väljaspool seda linna, kus asub kohus, kuid mis asub lähemal ringkonnakohtule, kui roll lähemale jaoskonnakohtuniku kantseleile, teostatakse ringkonnakohtu liikme kaudu. Töendite kontroll kohas, mis asub kaugemal ringkonnakohtu asupaigast, kui kohalikust jaoskonnakohtunikust, pannakse kontroll jaoskonnakohtunikule, väljaarvatud töendite kontrollimine neis asjus, mille puhul kohus tunnustab tarvilikuks oma ülesande edukaks läbiviimiseks saata ühe oma liikmetest, kes kuulub istungi koosseisu, kes asja arutab sisuliselt, milleks iga kord tehakse erimäärus. Samuti pannakse ringkonnakohtu liikmele töendite kontrollimine, kui jaoskonnakohtunik taandub seaduslikul põhjusel või kui ta taandatakse seaduslikus korras asja menetluse osavõtmisest.

Jaoskonnakohtunik vastavalt TKS. § 500² sätetele kõigis asjus, mis puutuvad tema peale pandud ülesannete täitmisesse:

- 1) käsitab üldkohtu menetluse sätteid, mis TKS. väljendatud,
- 2) kasutab kõiki õigusi, mis on ringkonnakohtu liikmel, kes on komandeeritud koha peale asja toimetamiseks, selles suhtes ka õigus saada võrdseid päeva, korteri ja söidu rahasid ühel alusel ringkonnakohtu liikmega ja 3) allub ringkonnakohtule valve korras.

1) V. Senati otsused 86/100, 79/36.
2) V. Senati otsus 70/360.

TKS. § 500³ kohaselt palved jaoskonnakohtu taandamiseks
töendite kontrollimise osavõtmisest antakse ringkonnakohtule
samadel tähtaegadel ning vaadatakse ringkonnakohtu poolt
läbi samas korras, mis on korraldatud uldkohtu menetluse
sätetega. 1) poole või tunnustaja nõudmisel.

Töendite kontrollimise ajast ja kohast teatakse pooltele
ja neist oleneb, kas nad võtavad sellest osa isiklikult
või volinikkude kaudu (TKS. § 501). Senat on seletanud:

1) poole mittekutsumine või poole osavõtmise takistamine
töendite kontrollimise menetluses on kassatsiooni põhjuseks. 1)

Vastavalt TKS. § 502 poole puudumine töendite kontrolli
juures ei peata kontrolli, kui nende juuresviibimine pole
vajalik töendite kontrollile alluvate esemete ehtsuse ja

samasuse kindlaks tegemiseks. Töendite kontrollist koosta-
takse protokoll, milles märgitakse, mida tehti ja mis ilmnis
töendite kontrolli teostamisel. Protokollile kirjutavad alla

pooled, kes viibisid kontrolli teostamise juures (TKS. § 503).

Senat seletas, et kui pool ei avaldanud palvet protokollile
allakirjutamiseks, siis ei ole poole allkirja puudumine
kassatsiooni põhjuseks. 2) Juhul, kui pooled ei kirjuta alla

töendite kontrollimise protokollile, kõik teostatud sammud
loetakse ebaõigeks ja uus töendite kontroll viiakse läbi

ainult siis, kui pooled vaidlevad vastu protokollis kirju-
tatu õigsusele (Issačenko arvamus). 3)

Vastavalt TKS. § 504 on töendite kontrolli teostaval isi-
kul kõik õigused, mis on mainitud TKS. §§ 388 ja 389, s.o. ta
kasutab kohtu eesistuja õigusi korra säilitamisel istungi-
ajal ja samuti on tal õigus lahendada poolte vahel tekkivad
tülisid ja lahkarvamisi. Töendite kontrolli teostava isiku

1) V. Senati otsused 82/3, 70/360.

2) V. Senati otsus 71/60.

3) Issačenko, op. cit. II k. lmk. 703, 704, 705, 709.

tegevuse peale võidakse anda TKS. § 389 korras erikaebusi kolme päeva jooksul, arvates tõendite kontrolli lõpetamisest. Kaebused võidakse anda isiku kätte, kes teostas kontrolli, või võidakse kanda tõendite kontrollimise menetluse protokollile poole või tunnistaja nõudmisel.

Tõendite kontrolli teostamiseks teises kohtu ringkonnas saadetakse viimasele kontrolli teostamise ärakiri ja pannakse ette määrata tähtaeg kontrollimiseks (TKS. § 505). Issačenko¹⁾ arvates on kohtuliikmel õigus teostada kontrolli ka teise kohtu ringkonnas. Samuti arvab ta, et kui poolel pole võimalik kaevata otsekohse kohtu tegevusele, kes teostas tõendite kontrolli, siis tal on õigus juhtida neile puudustele tähelepanu selles kohtus, kes arutab asja sisuliselt, aga kui see kohus ei kõrvalda õiguse rikkeid, siis võidakse kaevata apellatsioonikohtule, kes võib ettekirjutada kontrolli teostanud kohtule teostada seda uuesti ilma esimesel korral toimunud õigusriketeta.

TKS. § 506 kohaselt kohus, kes on saanud kätte tõendite kontrollimise määruse, peab täitma ülesande ja tõendite kontrolli saatma kohtusse, kes arutab asja sisuliselt.

Kirjalikkude tõendite kontrollimisel on mõnikord vaja kohaldada ka paikliku ülevaatuse ja ekspertiisi sätteid. Seetõttu on kasulik enne seaduses märgitud eriliste reeglite vaatlemist kirjalikkude tõendite kontrollimise kohta, vaadelda ekspertiisi ja paikliku ülevaatuse üldreegleid.

Paiklik ülevaatatus korraldatakse siis, kui vaatluseseme toomine kohtusse on võimatu või raskendatud, näiteks kirjalikkude tõendite vaatlemise puhul ärirahvatute ja muude sellesarnaste tõendite läbivaatamine TKS. §§ 450 ja 451 märgitud juhtumel. Kohus võib määrata paikliku ülevaatuse, kas omal suval või poole palvel, ekspertide osavõtul või ilma

1) Issačenko, op.cit. II k. lhk. 703, 704, 705, 709.

selleta (TKS. § 507). Paikliku ülevaatuse teostamiseks kohus määrab, kas ühe või mitu liiget või kohaliku jaoskonnakontuniku (TKS. § 508). Kontu määruses paikliku ülevaatuse teostamiseks peab olema tähendatud: paikliku ülevaatuse kont. need esemed, mis on määratud ülevaatuseks ja aeg, millal peab toimuma ülevaatus. (TKS. § 509).

TKS. § 510 kohaselt pool, kes viibib ülevaatuse juures, võib pöörata ülevaatuse teostaja tähelepanu esemetele, mis vajaksid ülevaatus. Vaatlusprotokollis juurde lisatakse vajaduse korral plaane ja joonistusi (TKS. § 511). Vaatlusprotokoll loetakse kohtuistungil ette, misjuures pooltele lubatakse anda suulisi seletusi, kuid neil pole õigus esitada vastuväiteid selle vastu, mis on vaatluse aktiga tõendatud ja mille vastu pooled ei rääkinud akti koostamise juures (TKS. § 512). Ülevaatuse akti vastu ei saa vaielda tunnistajatega, kes ei võtnud osa ülevaatuse teostamisest või kes olidki seal juures, kuid ei palunud protokollida oma märkusi.

Eksperitiisi kohta oleks tähendada järgmist. Kohus võib poole palvel või oma suval nõuda ekspertide arvamise avaldamist niisuguse eseme kohta, mille hindamine võib lähivaatamine nõuab erilisi teaduslikke, majanduslikke või tehnilisi teadmisi (TKS. § 515). TKS. § 516 kohaselt kohus märgib ekspertide kutsumise määrusesse: mis asjades nõutakse nende arvamist, missugused isikud on selleks valitud ja millal nad on kohustatud ilmuma kohtuistungile oma arvamise avaldamiseks. TKS. § 517 kohaselt, kui eksperitiis on keeruline või laialdane, kohus võib määrata ühe oma liikme selle järelevaatajaks. Kui uurimine teostatakse väljaspool seda linna, milles asub ringkonnakohus, siis kohaldatakse TKS. §§ 500-500³ sätteid. Ekspertid nimetatakse poolte ühisel nõusolekul. Kui pooled ei lepi kontu poolt määratud

tähtajaks kokku ekspertide isikute kohta, siis valib kohus ise eksperdid. Kohus võib aga panna ekspertide valimise isikule, kes valvab (TKS. § 524) uurimuse järele, mis toimub väljaspool kohtu asupaika. Harilikult määratakse kolm eksperti. Poolte kokkuleppel või väikse summalise hagi puhul võidakse määrata ka üks ekspert (TKS. § 519). Ainult need isikud on kohustatud omale võtma asja uurimist ekspertidena, kellel nende ameti, hariduse või elukutse poolst eeldatakse olevat erilisi teadmisi. Nemad võivad loobuda eksperdi kohuseist samal põhjuseil, nagu tunnistajadki tunnistuse andmisest. Ei lubata taandada poolte kokkuleppel valitud eksperte. Muul viisil valitud eksper- te taandatakse samadel põhjustel, nagu tunnistajaidki. Eksperti võib taandada kolme päeva jooksul pärast eks- pertide määramist kohtu poolt, kui taandamis põhjused ei ilma- ne hiljem. Viimasel juhul võidakse taandada eksperte enne, kui ekspertiis on alanud (TKS. §§ 521-523). Ekspertide arva- mus peab olema avaldatud kirjalikus vormis ühes põhjuste märkimisega, millele ta põhjendab. Kui asi on lihtne või kui eksperdid ei oska kirjutada või valdavad halvasti riigi keelt, siis kohus võib nõuda suulist arvamuse avaldamist. Kohus võib nõuda vajaduse korral ekspertide täiendavaid seletusi või määrata uut uurimist. Ekspersedid, kes ei ilmu uurimisele vabandavate põhjusteta või kes ei avalda oma arvamist määratud tähtajaks, karistakse rahatrahviga. Ekspersedid võivad nõuda tasu oma töö, kantud kulude ja tööst puudumise eest. Kohus määrab tasu vastavalt töö omadustele, tööpäevade hinnale, sõidukuludele ja teistele olulistele põhjustele. Ekspertide tasu nõutakse sisse esialgu sellelt poolt, kes nõudis ekspertiisi teostamist või mõlemalt poolt ühiselt, kui see toimus kohtu määrusel või poolte ühisel palvel. Kohus pole kohustatud alistuma ekspertide arvamusele, kui see pole kooskõlas asjaoludega (TKS. §§ 525-

533). Raja allkirjadega. Juhul, kui asjast võtsid osa mitu
Kirjalikkude tõendite kontrollimise erisätteid käsitavad
kahte liiki toiminguid: 1) akti entsuse kindlaks tegemine ja
2) akti võrdlemine originaal või teiste aktidega. Akti
entsus tenakse kindlaks siis, kui akti vastu on tõstetud
võltsimisvaidlus või kahtlus akti entsuse kohta. Teisel
juhul pole entsuse vaidlust, vaid võrreldakse akti teiste
aktidega või raamatutega selleks, et oleks kergem lahendada
asja. Nii võltsimisvaidlus, kui ka kahtlus akti entsuse üle
püüavad väärata akti sisu entsust, mille all mõistetakse
aktis väljendatud mõtete ja tahte identsust nende isikute
mõtete ja tahtega, keda akti põhjal tuleb pidada tahte
avaldajaks (Malõševi arvamus).¹⁾ Millised osad arvetest
on vastavalt TKS. § 534 teostatakse väljavõtete ja arvete
kontrollimist entsate raamatute ja aktidega kohtu määra-
misel kas kohtus või selles kohas, kus asetsevad aktid või
raamatud, ühe kohtuliikme või kohaliku jaoskonnakohtuniku
poolt, kohaldades TKS. §§ 500¹-500³ sätteid. Olgugi, et sea-
dus räägib ainult arvetest ja väljavõtetest, siiski tuleb
arvata, et need sätted ei piira aktide arvu, mis on määra-
tud kontrollimisele selles korras ja nii kuuluvad siia ka
teised aktide liigid, mis pole tõestatud riigi võimu poolt,
ei. Igasuguste aktide võrdlemine entsate aktide ja raamatu-
tega on vajalik asjaolude selgitamiseks. Pooltele teatatakse
kontrollimise ajast ja nad võivad sealjuures viibida (TKS.
§ 535). Senati seletusel poolele mitteteatamine kontrolli-
mise ajast ei ole kassatsiooni põhjuseks juhul, kui pool-
või tema volinik viibis siiski kohtuistungil.²⁾ Vastavalt
TKS. § 536 võrreldud arved ja dokumendid kinnitatakse üksi-
kute lentede kaupajuures viibivate poolte ja kontrolli

1) Malõšev, op.cit. I, k. lmk. 297.

2) V. Senati otsus 82/3.00.

teostaja allkirjadega. Juhul, kui asjast võtsid osa mitu nagejat või kostjat, siis võidakse teostada kinnitamine üksikute lehtede kaupa ühe isiku poolt iga poole seast, keda teised on selleks valinud. Issačenko¹⁾ arvates juhul, kui pooled ei taha või ei või allakirjutada võrreldud paberitele, siis kohtunik peab kinnitama võrreldud paberid oma allkirjaga, märkides protokollis poolte allkirjade puudumise põhjused. Kuid juhul, kui ei puudu mitte ainult poolte allkirjad, vaid ka kohtuniku allkiri, kes teostas kontrolli, siis poole viitel sellele seaduse rikkumisele kohus peab määrama uue tõendite kontrollimise.

TKS. § 537 kohaselt peab pärast kontrollimist koostatama protokoll, milles olgu märgitud, millised osad arvetest on vaieldamatud ja millised osad on vaieldavad. Paljude või segaste arvete selgitamiseks kohus võib nimetada eksperte üldreeglite kohaselt (TKS. § 538).

Juhul, kui koos aktiga, mis on kirjutatud võrkeeles, esitatakse ka selle tõlge eestikeeles, siis kohus võib arvestades akti tähtsust asjas, tema sisu ja koostamiskeelt rahuldada tõlkega, kui vastaspool ei nõua selle tõlke kontrollimist (TKS. § 539). Senati seletusel kohus ei või tunnustada, et tõlge, mis pole tõestatud riigi võimu poolt, ei oma tõendusjõudu, kui tema vastu ei vaidle vastaspool ja kui kohtu arvates pole vaja teostada kontrolli. Sellise akti tõendusjõud ja tähendus määratakse kindlaks kohtu poolt reeglite kohaselt koduste aktide kohta (TKS. § 458 ja Senati seletus).²⁾ Vajaduse korral kohus usaldab kontrollimise ekspertidele või saadab selle koos originaal aktiga asutusse, kus leiduvad seda keelt valdajad isikud, kellele tasutakse tõlke eest seaduslikul alusel (TKS. § 540).

1) Issačenko op.cit. II k. 849-851.

2) V. Senati otsus 77/200.

Vastavalt TKS. § 541 kohus võib määrata akti kontrollimisele, kui pool, kelle vastu on esitatud akt, avaldab kahtlust tema entsuses või tõstab võltsimisvaidluse. Võltsimisvaidluse ja kahtlus akti entsuse vastu eraldamine on laenatud Prantsuse tsiviilprotsessist. Uuemad protsessuaalseadused ei tunne sellist eristumist (Saksa j.t.). Isegi Prantsuse uue seaduseanulus loobus sellest (Engelmanni arvamus).¹⁾ Kuid säärane eristumine pole leidnud poolehoidu ka Muravjovi komisjoni eelnõus, kes ühendas need kaks erinevat menetlust nimetuse all "Vaidlused akti entsuse vastu", mis samal kujul ülevõetud ka meie eelnõusse (TKS. §§ 314-335). Võltsimisvaidlus ja kahtlus entsuse üle erinevad kehtivas tsiviilprotsessi seaduses peamiselt oma juriidilise mõju poolest. Võltsimisvaidlust võib tõsta igasuguste aktide vastu, kuna entsuse vastu tõstetud kahtlust ei lubata tõsta kinnistusaktide, notariaalsete aktide ja seatud korras tõestatud aktide vastu (TKS. § 543), kuna neile aktidele on üldse omistatud seadusega suurem usaldusväärsus, kui koduste aktidele ja kuna notariaal korras sõlmitud aktide entsust tõestab ametisik.

Vastavalt Senati otsusele uuritakse akti entsust ainult poolte algatusel, kuna kohus ise ei või tõsta üles seda küsimust, vastav menetlus toimub ainult siis, kui aktil või dokumendil on asja kohta oluline tähendus, võib uurimist toimepanna ka siis, kui akt on kaotatud. Sel juhul pool, kes tunnustab akti võltsituks, võib selle väite kinnituseks tuua kirjalikke tõendeid ja viidata tunnistajatele. See on kohaldatav iseäranis juhtumel, kui väidete kinnitamiseks on esitatud dokumendi ärakiri.²⁾

Vastavalt TKS. § 542 kahtlust akti entsuses ei või aval-

1) J. Engelmann "Kurs russk. gražd. sudoproisv." lmk. 330.

2) V. Senati otsused 69/411, 92/52, 79/240.

dada isik, kelle nimel on akt väljaantud või koostatud juhul, kui ta kirjutas alla sellele. Jaoskonnakohtu menetlus reguleerib sarnaselt sellele paragrahvile seda küsimust TKS. § 108. Professor Popov¹⁾ arvab, et eelnevas paragrahvis väljendatud mõte moodsas sõnastuses tähendavat, et "onus probandi" vaidluses akti entsuse üle lasuvat isikul, kelle nimel akt on antud välja juhul, kui ta on kirjutanud alla sellele. Juhul, kui kohustatud isik vaidleb vastu oma allkirja entsusele aktile, siis on see võrdne kinnistusele, et ta pole akti koostamisest osavõtnud ja neil juhtumel peab tõendama akti entsust see, kes seda väidab.

TKS. § 543 väljendatud põhimõte, et kantluse avaldust entsuses ei lubata avaldada avalikkude aktide vastu, on loogiline järeldus eelmises paragrahvis väljendatud põhimõttest, kuna allkirjad loetakse viimasel juhul tõestatuks.

Vastavalt TKS. § 544 akti võltsimist peab tõendama isik, kes esitas võltsimisvaidluse. Senati seletusel peab võltsimisvaidlust tõendatama ja ei või leppida ainult sellega, et pool näitab ainult võimalusile asja uurimiseks. Samuti, et kui kohus peale uurimist tunnustab, et pole esitatud tõendeid võltsimise kohta, siis ta on õigustatud võtma vastu seda akti tõendina.²⁾

Kantlust akti entsuse kohta ei või avaldada hiljem, kui esimesel kohtuistungil peale akti esitamist sellele poolele, kes avaldab kantlust (TKS. § 545). Senati seletusel ei kantluse poole poolt tähtaja möödalahkmine kolmanda isiku õigust esitada kantlust akti entsuses.³⁾ Esimese istungi ajal, millal pool võib avaldada kantlust akti entsuse vastu, mõeldakse istungit, millal akt temale esitati ja kui see istung ei lükatud edasi ilma poole vastuväiteid kuulamata või see istung, mis on esimene peale edasilükkamist. Seadus

1) "Sud. Obosrenie" 1905 a. nr 40 lhk. 1183.

2) V. Senati otsused 83/143, 214/52.

3) V. Senati otsused 79/45, 80/68.

käseb niilist kahtluse avaldust jätta tähelepanemata ex officio (Issačenko arvamus).¹⁾

Pool, kes esitas akti, peab vastama avaldatud kahtlusele akti entsuse vastu samal istungil, kas ta soovib kasutada seda akti. Juhul, kui ta loobub vastamast või loobub aktist, siis akt heidetakse tõendite hulgast välja. Kui ta aga avaldab soovi kasutada akti, siis teostatakse akti entsuse uurimine (TKS. § 546). Senati seletusel ei tohi esitada apellatsioonist astmes uuesti dokumenti, mis oli võetud tagasi kahtluse pärast akti entsuses esimeses kohtuastmes. Samuti on Senat seletanud, et hageja, kes on tagasivõtnud tema poolt esitatud akti selle vastu avaldatud entsuse vaidluse põhjal ja kes palus asja lõpetada, ei ole õigustatud sama akti põhjal esitama uut hagi. Sellest näeme, et akti tagasivõtmisel on suur mõju poolte õigustele.²⁾

Kahtlustatud akti uurimise sätted akti entsuse kohta kohaldatakse ka akti võltsimisel seetõttu, et mõlemad menetlused on võrdlemisi ligilähedased. Kahtlustatud akti uurimist teostatakse: 1) akti vaatlemisega ja tema sisu kontrollimisega teiste aktide abil, 2) tunnistajate ülekuulamisega, kellest aktis räägitakse või kellele on viidatud ühe või teise poole poolt akti entsuse tõenduseks või vääramiseks. 3) kahtluse alusel aktil oleval isiku käekirja ja allkirja võrdlemisega sama isiku allkirja või käekirjaga teistel kaheldamatul aktel (TKS. § 547). Senati seletusel pool peab näitama, milliste paberite või aktidega ta palub teostada kontrollimist. Kohus pole kohustatud väljaandma kogu asjatoimetust.³⁾ Muravjovi komisjoni arvates kohus ei või TKS. § 369 põhjal kutsuda välja poole palveta ka neid tunnistajaid "kes on aktil märgitud."

1) Issačenko, op.cit. II k.lnk. 875/883.

2) V. Senati otsused 83/145, 914/52.

3) V. Senati otsus 80/68.

TKS. § 548 kohaselt akti vaatlemine ja tema sisu võrdlemine teiste dokumentidega teostatakse ühe kohtuliikme poolt esimehe määramisel. Vaadeldav ja võrreldav akt kinnitatakse selle liikme allkirjaga.

TKS. § 549 kohaselt kõigist aktil märgitud parandustest, läbikriipsutustest, juurdekirjutustest ja märkustest peab olema tähendatud vaatlusprotokollis.

TKS. § 550 kohaselt kahtlusaluse akti sisu võrreldakse aktidega, mis oma koostamise korra tõttu on väljaspool kahtlust või mida pooled tunnustavad kaheldamatuiks.

1) Issacenko arvates kodused dokumendid on kaheldamatud: 1) kui vastaspool otseselt tunnustab seda või ei vaidlenende vastu üldsegi, 2) kuigi vaieldakse vastu, kuid esitatakse tõendeid selle kohta, et säärane vaidlus on kord juba avaldatud, kuid leitud olevat alusetu, 3) kui teise asja menetluse juures vastaspool tunnistas akti kaheldamatuks.

TKS. § 551 kohaselt paberite valik käekirjade võrdluseks toimub poolte kokkuleppel, kuid nende lankarvamisel - kontu poolt. Pooled võivad kokku leppida paberite kohta, mida esitada võrdlemiseks, ka pärast kokkuleppe tähtaja möödumist, kuid mitte peale uurimise algust.

TKS. § 552 kohaselt kohus valib võrdlemiseks eestkätt avalikke ja tõestatud akte ja pabereid, mis on kaheldamatult kirjutatud isiku poolt, kelle käekirja võrreldakse, püüdes saavutada, et võrreldatavad aktid kuuluksid võimalikult samasse ajajärku. TKS. § 553 kohaselt käekirja ja allkirja võrdlus aktidel usaldatakse ekspertidele, keda valitakse ja kes annavad oma arvamuse üldistel alustel. Peab tähendama, et peaaegu alati usaldatakse käekirja võrdlemine ekspertidele.

TKS. § 554 kohaselt nääle akti uurimist, mille otsus oli

1) V. senati otsus 91/52.
2) V. senati otsus 11k. 212.
1) Issacenko, op.cit. II k.lhk. 898, 903 ja 914.

kahtluse all ja poolte seletuste ärakuulamist kohus tunnustab akti entsaks või jätab ta tõendite hulgast välja. Issačenko¹⁾ arvates võidakse kahtluseavaldus asi lahendada kohtu poolt ka poolte äraolekul, kui nad ei ilmu määratud tähtajaks.

Vastandina eelmisele menetlusele, akti võltsimisvaidlust võidakse tõsta üles igas asja seisukorras (TKS. § 555).

TKS. §§ 555-561 ei kohaldata juhtumel, kui võltsimisvaidlus on tõstetud dokumendi vastu, mis ei oma asjas olulist tähtsust.²⁾

TKS. eelnõus on ühendatud võltsimisvaidlus ja kahtluseavaldus akti entsuse kohta ning vaidlust akti entsuse vastu on võimalik tõsta igas asja seisukorras (§ 316). Selle vastuvaidles T. Grünthal³⁾ soovitades piirata vaidluse tõstmise võimalust akti entsuse vastu esimese kohtuistungiga, nagu kehtivas seaduses on märgitud, kuna see kitsendaks protsessi käiku.

Senati seletusel on võltsimisvaidlus: 1) poole vastuväide, et tema vastu esitatud dokument tema allkirjaga pole väljaantud poole poolt, 2) vastuväide kirjaoskamatu eest antud allkirja vastu, 3) avaldus, et kohtule esitatud dokument on asjaomaselt poolt antud ärakiri mitte eksisteerivast aktist. Ei tohi jätta tähelepanemata võltsimisvaidlust akti kohta sellel põhjusel, et pool kasutas seda akti eelnevas selle või teise asja kohta käivas menetluses või et ta eelmises menetluses ei vaieldnud vastu sellele aktile.⁴⁾

TKS. § 556 kohaselt isik, kes soovib avaldada võltsimisvaidlust, peab andma kohtule selle kohta erilise avalduse. Akti võltsimisvaidluse avaldusest, mis on tehtud suuliselt kohtuistungil, koostatakse protokoll. Protokoll tehakse see-

1) Issačenko, op.cit., II k. lmk. 898, 903 ja 914.

2) V. Senati otsus 91/52.

3) T. Grünthal op.cit. lmk. 212.

4) V. Senati otsused 74/617, 76/139, 77/268, 84/70.

tõttu, et vastaspoolele oleks võimalik saata ärakiri
võltsimisvaidlusest.¹⁾

TKS. § 557 kohaselt selle protokollil või kirjaliku aval-
duse ärakiri saadetakse poolele isiklikult aga mitte tema
volinikule, kui volinik ei oma erivolitust võltsimisvaidlu-
sele vastamiseks. Isik, kellele on saadetud ärakiri, on
kohustatud kahe nädala jooksul vastama, kas ta kavatses
kasutada mainitud akti asja menetluse juures või mitte.

TKS. § 558 määrab, et kui pool ei vasta tähtajaks või kui
vastuses avaldatakse, et pool, kes esitas akti, võtab selle
tagasi, siis akt kõrvaldatakse menetlusest ja asi otsusta-
takse teiste tõendite põhjal. Poole vastus, kes esitas doku-
mendi, oma kavatsuste kohta seda kasutada, teatatakse tei-
sele poolele, kes peab seitsme päeva jooksul teate saamisest
arvatud esitama oma tõendid dokumendi võltsimise kohta

(TKS. § 559). Esitatud võltsimistõendid saadetakse poolele,
kes esitas dokumendi, vastuväidete andmiseks seitsme päeva
jooksul arvatud kättesaamise päevast (TKS. § 560). T.Grün-
thal²⁾ soovib jätta tulevikus seadusest välja eriseletuste
vahetuse kord poolte vahel arvates, et need formaalsused
asjatult venitavad protsessi. Issačenko³⁾ arvates peale TKS.

§ 560 ettenähtud tähtaega antud poole vastuväited võltsimis-
vaidluse vastu peab kohtu poolt vaadeldama koos poole sele-
tustega, kes esitas vaidluse ja tema poolt esitatud tõendi-
tega. Vastavalt TKS. § 561 kohus, saades kätte vastuväited
ja ka, kui on vaja ettevõtta esialgset akti ehtsuse uurimust
TKS. §§ 547-554 märgitud korras, olles kuulanud ära poolte
seletusi ja prokuröri arvamuse, teeb määruse, kas võltsimis-
vaidluse tagasilükkamise kohta, või akti võltsituks tunnis-
tamise ja tõendite hulgast väljajäetmise kohta. Kohtu poolt

1) V. Senati otsus 74/128.

2) T. Grünthal op.cit.lhk.212.

3) Issačenko op.cit.II k.lhk.936.

TKS. § 561 korras toimepandud uurimine võetakse ette, kui see on "vajalik" ja järelikult selle uurimise toimetamine või mittetoimetamine ei olene kohtusuvast, vaid tegelikult vajadusest ja kohus mõninga iljuhtumisel on kohustatud teostama seda uurimist. Seepärast pole kahtlust, et alused, mille põhjal kohus keeldub teostamast uurimist võltsimisvaidluse korral akti vastu, alluvad kassatsiooni kontrollile, kui nad pole mitte täiesti faktilist laadi. Alles pärast akti küsimuse lahendust pooled võivad esitada sisulisi seletusi asja kohta. Kui tsiviilkohus tunnustab akti võltsitust, siis akt heidetakse tõendite hulgast välja, olgugi et ei järgnenud kriminaal süüdistust akti esitejaks vastu. Sama kehtib ka siis, kui kriminaalkohus on tunnistanud kuriteo tõendamatuks.

TKS. § 562 kohaselt pool, kes esitas võltsimisvaidluse, langeb rahatrahvi alla kümnest kuni kolmesaja kroonini, kui ta ei esita määratud tähtajaks tõendeid võltsimise kohta või kui kohus tunnustab tema vaidluse mitte lugupeetavaks. Trahvi võidakse suurendada kuni kümneks kuni aktiga hagevast summast, kui see ületab kümnekordse rahatrahvi ülemäärat ja kui kohus tunnustab võltsimisvaidluse pahausuliseks. 1931. aasta TKS. eelnõu, jälgides Muravjovi komisjoni eelnõu, on pidanud tarvilikuks muuta kehtiva protsessi § 562, asendades seda pehmema normiga (§330), kus on öeldud, et protsessija, kes on esitanud vaidluse akti ehtsuse vastu, langeb rahatrahvi alla kümnest kuni kolmesaja kroonini juhul, kui see vaidlus tunnustatakse pahatahtlikuks. T. Grünthali arvates pole see soovitatav, kuna pahatahtlikust on raske teha kindlaks ja seega oleks võimalik asjatute poolt tema ehtsuse kindlaks tegemiseks või tema välja-

1) V. Senati otsused 78/205, 74/331.

2) V. Senati otsused 78/205, 74/331, 909/40.

3) T. Grünthal op. cit. lmk. 213.

4) Isajenko op. cit. II k. lmk. 948.

5) V. Senati otsus 74/128.

6) Isajenko op. cit. II k. 959.

7) Isajenko op. cit. II k. lmk. 937.

võltsimisvaidluste arvu suurenemine. Issačenko arvates rahatrahvi ei või nõuda, kui pooled leppisid kokku võltsimisvaidluse kõrvaldamise kohta või kui loobuti võltsimisvaidlusest enne kohta otsust võltsimisvaidluse asjas. Juhul, kui võltsimisvaidluse tõstja otseselt süüdistab kedagi võltsimises ja võltsimine pole aegunud või võltsija pole surnud ja samuti juhul, kui akt pärast kontrollimist tsiviilkontus tunnustatakse võltsitaks ja seetõttu alluvaks kriminaaljälitamisemale, kohus saadab selle kohta oma määruse koos aktiga prokurörile (TKS. § 563). Juhul, kui võltsija on surnud, peab kohus uurima ise akti.²⁾ Issačenko³⁾ arvates peab tsiviilkohus andma üle akti, mis on tunnustatud võltsitaks, prokurörile hoolimata sellest, kas on selgunud või mitte, kes teostas ja millal teostati võltsimine, kas on elus võltsija ning kas ta vabaneb süüdistusest aegumise tõttu või mitte. Samuti arvab Issačenko⁴⁾, et otsust võltsimise kohta ei või tõsta pärast seda, kui võltsimisvaidlus on otsustatud.

TKS. § 564 kohaselt kohus, andes üle prokurörile võltsimisvaidluse asja juhul, kui kedagi süüdistatakse otseselt võltsimises, kas peatab oma juures kogu tsiviilmenetluse kuni asja lõpetamiseni kriminaal korras või ühe või teise poole palvel jätkab menetlust neis osades, mille otsustamine ei olene kantlustatavast aktist. Juhul, kui võltsimise asja otsustatakse kriminaalkorras seetõttu, et kedagi otseselt süüdistatakse võltsimise toimepanekus ja kriminaalkohtu otsuses, millega kaebealune on mõistetud õigeks, pole märgitud, kas akt on ehtne või võltsitud, siis seda akti ühe või teise poole palvel võidakse uurida ja läbivaadata tsiviilkohu poolt tema ehtsuse kindlaks tegemiseks või tema väljajätmiseks tõendite hulgast (TKS. § 565).

1) Issačenko op.cit. II k.lnk. 948.

2) V. Senati otsus 74/128.

3) Issačenko op.cit. II k. 959.

4) Issačenko op.cit. II k.lnk. 957.

Sama kehtib ka asjaolude kohta, kui lõpetatakse kriminaal-
jälitamine mõnesugustel põhjustel, siis tsiviilmenetlust-
uendatakse rippumatult poolte palvetest. Kriminaalkohtu
otsus selle kohta, et akt on võltsitud, on kohalik tsiviil-
kohtule. Kuid tsiviilkohtul jääb õigus akti mitte tunnus-
tada fiktiivsuse ja vormivigade tõttu akti koostamisel.¹⁾

Jaoskonnakohtu menetluses võltsimisvaidlusi käsitavas
normistikus on mõningaid erinevusi: 1) TKS. § 109⁴ kohaselt
peab vastust andma võltsimisvaidlusele seitsme päeva jook-
sul. 2) TKS. § 109⁵ kohaselt, saades vastuse akti koosta-
mise kohta jaoskonnakohtunik esitab võltsimisvaidluse esi-
tajale ettepaneku anda seitsme päeva jooksul võltsimise
kohta tõendeid noiatades, et tähtajaks tõendite mitteesita-
mise tõttu võltsimise vaidlus lükatakse tagasi, 3) ei ole
vaja esitada vastuväiteid, mis on nimetatud TKS. § 560,

kuuldud! 4) võltsimisvaidlus lahendatakse prokuröri osavõtuga, 5) TKS.
§ 109⁷ annab täitsa uue võimaluse allkirjade ehtsuse kind-
laks tegemiseks aktes. Jaoskonnakohtunik võib nõuda, et
pool kirjutaks mõni või paar rida paberile. Jaoskonnakohtuniku nõude
mittetäitmine või käekirja tahtlik muutmine võivad kohtule
olla tõendiks selle isiku vastu.

Peale TKS. §§ 547-554 ettenähtud võimaluste aktide uuri-
mise kohta võidakse uurimine läbiviia kohtu tehnilistel
printsipidel, saates seda kohtu ekspertiisi kabinetti. Asjatu
võltsimisvaidluse tõstjale jaoskonnakohtunik määrab rana-
trahvi kümnest kuni saja kroonini (TKS. §§ 109⁸ ja 109⁹).

Tulevikus toimuvad tsiviilprotsessi tõendite süsteemis
suuremad muudatused, ühenduses tsiviilõiguse ja protsessi
reformiga. Reformi teostamisega suureneb tsiviilprotsessis

1) V. Senati otsused 72/91, 75/1043, 71/260.

kirjalikkude töendite tähtsus, mis aitab kaasa meie kontute töö kiirendamiseks. Tsiviilseadustiku eelnõu sätted lepingute kirjaliku vormi kohta võimaldavad sunnitäitemenetlusse kuuluvate aktide hulka suurendada, mis omakorda kergendaks tublisti kontute tööd õiguse leidmisel. Seega avaneb võimalus loota, et "tõde ja õigus" pääsevad tsiviilprotsessis tulevikus enam möjule.
